

צ.נ.י. ק"ו רמ"א (111)
רמ"א רמ"א רמ"א

אור החיים

הסחם נטעו על כך והגם שלא הוכר בפירות
סמוך לדשאים (ק"ו) מה שאמר הכתוב למינו לבסוף
חזר על העץ ועל הדשא, והנה לפי דברי ר' חנינא
בר פפא דלא אמר ה' למינהו אלא לעץ והדשאים
נשאו קל וחומר השמיענו הכתוב במה שחזר לומר
וחולא הארץ שהדשאים נשאו הקל וחומר (ק"ו). ולמאי
דסובר הש"ס אם לא היו דברי ר' חנינא בר פפא
שאומו למינו חזר גם על הדשאים, נראה כי
ישמיענו שהדשאים הבינו הדברים על זוריון שמה
שאמר למינו גם על הדשאים הוא אומר, וזה לא
היה מובן לנו מפסוק ראשון, והגם שאמר בפסוק
ראשון ויהי כן אף על פי כן אין מובן אומרו למינו
אם חזר לכל האומר בפסוק (ק"ו), וזה הכתוב בר'
והכריע שחזר אומרו למינו לכל (האומר) בכתוב,
ומכאן אהי למד שכל מקום שאמר ה' כסדר
הדברים הנאמרים בענין זה (ק"ו) שפירוש דבריו הם
כמו שפעלו הדשאים. והודיענו ב' במפעל הולאה
העץ כי הארץ לא קיימה מאמר הבורא (ק"ו) שהוא
אמר לה עץ פרי טען עלמו ויהי טעמו כטעם פרי
והיא הולאה עץ עושה פרי ולא כן העץ עלמו. ואל
זה אביע איך חמרוד הארץ ברקיע הארץ, ומה גם
כי אין לה יצר הרע, שלא הוכיחו חכמים (ברכות
ס"א) שיש לה יצר הרע כי אם לבהמה מדבעט
וכו' ופירשנוהו במקומו (ק"ו) (תפ"ז כ' ט"ז) כי לז'
שהיא זריכה לחוש הילך להזקק עשה הקב"ה בה
יצר המחמם אבל הארץ לא מלינו שיש לה יצר הרע
שיסיתה למרוד מרד לעבור פי ה'. עוד יש לחקור
זאת כי לא מלינו מחזר בבריאה שאמר ה' שהולא
הארץ חילני סרק לתשמיש עמים ואנו רואים שגדלה

אור בהיר

והוא סובר שנטעו. (ק"ו) פי מינה למינו אינו סמוך לדשאים אלא למין. (ק"ו) ונפ"מ להלכה שאין להכריע שהלא נשאר
בחינו ולחומר, ואם לא היינו יודעים הק"ו לא היה מקום לשאלו והיה מותר. (ק"ו) והרמב"ם שכתב אינו סובר כן. (ק"ו)
כל מקום שיאמר ב' דברים ואח"כ אמר ג' יגידו על הארץ לא רק על האחרון. (ק"ו) ונפ"מ לדע' למה בשעת
אדם נקללה האדמה. (ק"ו) שכתובה למה ברא ה' יצ"ר לבהמות וחיות, בשלמא אדם כדי לנצחו ולעולו שר. (ק"ו) וזה
מיושב למה לא הוצר מרד זה בדברי חז"ל. (ק"ו) ויהיה פי הכתוב לדרכו שה' יסד את הארץ באופן שיהיה בו חכמה, וכן הוא
במקומו וזה ס"ד. (ק"ו) פי עץ א' זה ה' ב"ה, ויהיה לה ב' מעלות, שיהיה טעם עלו ופריו שזה, תם יגדל עליה פירות לנטע
במקום אחר. (ק"ו) בלא וא"ו, פירשה הארץ. (ק"ו) פי הקב"ה דקדק לומר בלא וא"ו כדי שיהיה ב' המעלות באילן אחד,
והיא הארץ הניחה מהפך להפך, שנשפיל כן אמר בלא וא"ו כדי שלא יהיו ב' המעלות באילן אחד, ובאמת הוא טעום, שא"כ היל"ל ע"ה
עץ פרי ועץ עושה פרי, שאלו הוא נהיר ואין מקום לטעום. (ק"ו) והן חילני סרק. (ק"ו) פי נצח בפסוק ו"א נאמר

דבר ירעה מודרע (על ארעא)
לזנודו ואיך עבד פירין דבר
ירעה בה לזנודו וחזא יי ארי טב:
יי ויהו רמש ויהו צפר יום
תליחא: יי ואמר יי יהו נהורין
ברקיע דשמיא לאפרשא בין

רש"י

בשמיטת חולין (חולק ס:): (ד' י"ד מארת וגו'. מיום
ראשון ובראשית) וברביעי לזכ עליהם להתלות
ברקיע (מגיב ר"ג), וכן כל חולדות שמים וארץ נבראו
ביום * ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו
(כ"ד ר"ב ד',) הוא שכתוב (ה) את השמים לרבות
חולדותיהם ואת הארץ (ס) לרבות חולדותיה (ט"ז)
ח"ס מגיב ר"ב ע"ז וחק: י"ד מארת. חסר וא"ו יי
כתיב, על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בחינוקות,
הוא ששנינו (ירושלמי פ"ד ה"ג) ד' היו מתענים על
אסכרה שלא תפול בחינוקות: להבדיל בין היום
ובין הלילה. משגגת האור הראשון יי, אבל ב' *
ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד זמן
שימי ששטות * יום * ימי * בששת ימי בראשית וכו'.

אפגלגלו על מקומו, אבל לא האירו ולא הנדילו עד מולאי שנת שהיה האור הראשון דכתיב (ישעי' ל' כ"ו) כאור שנת
הימים, ושגגת בטיהרה מאי אהני, כלנו של דבר אור שנברא ביום א' ממנו נתלק ונאלל חלק קטן ביום ד' ונחלה ברקיע

אור החיים

שהולאה הולאה עוד עץ עושה פרי (ק"ו) וכן ריבב
עץ פרי שאמרו ז"ל שצד הדעה היה טעם עלו
כטעם פרי. ואפשר דכלל גם ק"ו) עמים שאינם
עושים פרי שישנם בעולם לכשתאמר שכיו קודם
קללה האדמה, וטעם שקלל ה' האדמה למאן דאמר
על אשר שינתה אפרס במקומו בסיעחא דשמיא:
י"ד. ויאמר אלהים יכי מארת. טעם אומרו

יכיא (ק"ו) לשון יחיד על ב', בזכ רמז
כי אחד מהם הוא המאיר ביום ולזה לא אמר לשון
רבים, ובאמלעות שדיבר ה' בדרך זה הוא שכיב
מה שכיב בחלית הדבר שנחמטעט הירח כאומרם
ז"ל (חולין ס:): כי אם היה ה' אומר פתח דבריו

אור בהיר

עץ פרי בלא וא"ו, הכי שאין לרץ כאן וא"ו, ולמה א"כ כתיב כאן בלא וא"ו. (ק"ו) קל) נטעו
הוא"ו. (ק"ו) ולא אמר יהו מארת. (ק"ו) והכן א"כ הלשון יסד, הגם שחלק הזה הם ב' גריגים, אבל סוף כל סוף הם חלק

מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי
אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים
כי טוב: יי ויהי ערב ויהי בקר יום
שלישי: פ"ה ויאמר אלהים יהי מארת
ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין

לקט בהיר

יעקב אל אביו ואמו (ג"א), עוד נראה כמו שאמרו ז"ל אין
לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה, והם שמעו
וגשאו הק"ו (מהרש"א): (גה) פי' אל המשוב שאור
הגנוז עגנו כולו חו בריה חדשה ביום ד', לא כן הוא, אלא
מה שנגזר עגנו ומה שאר חלה בד', שאל"כ היה לו לומר יהי
מאורות ויהיו ברקיע (ג"א). ולא אמר המאורות ביה"א,
שאלו יהיה נשמע שהמדובר מכלו (בד"א): (גו) שפירוש
חיבת "אח" עם, כלומר ברא דבר עם השמים
(ג"א): (גו) ויש לדקדק בכלן יומר משאר מקומות
שחזן חסרון הוא"ו אמר יהי על רבים ולא אמר יהו
מאורות, אלא דהאי הפי' יהי יום זה שהמדובר בו דהיינו יום
ד' מארה רח"ל (מ"ל). אסכרה חולי המחמיל במעיים
וגומר נגרון (לשון רש"י שבת): (גח) הגם שנחלו בדי

עוד נראה כמו שאמרו ז"ל אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה, והם שמעו וגשאו הק"ו (מהרש"א): (גה) פי' אל המשוב שאור הגנוז עגנו כולו חו בריה חדשה ביום ד', לא כן הוא, אלא מה שנגזר עגנו ומה שאר חלה בד', שאל"כ היה לו לומר יהי מאורות ויהיו ברקיע (ג"א). ולא אמר המאורות ביה"א, שאלו יהיה נשמע שהמדובר מכלו (בד"א): (גו) שפירוש חיבת "אח" עם, כלומר ברא דבר עם השמים (ג"א): (גו) ויש לדקדק בכלן יומר משאר מקומות שחזן חסרון הוא"ו אמר יהי על רבים ולא אמר יהו מאורות, אלא דהאי הפי' יהי יום זה שהמדובר בו דהיינו יום ד' מארה רח"ל (מ"ל). אסכרה חולי המחמיל במעיים וגומר נגרון (לשון רש"י שבת): (גח) הגם שנחלו בדי

אור החיים

יהיו מאורות בכתרה היה הדבר עומד כן כי דבר
אלהינו יקום לעולם. עוד נראה בבעיר עוד אומרו
לכבדיל בין היום ובין הלילה אם המאורות שום
הם ואחד ישמש ביום ואחד ישמש בלילה במה יוכר
לילה מיום כיון שלילכ כיום יאיר. אכן יראה הכתוב
לכיון שקדם ביום ראשון וצרה האור ותמלא שאמר
בפרש"י ראשונה ה' פעמים אור ורמזו ז"ל
(תיקונים כ') כי ה' אורות נבראו וכבדילם ה'
לנחלתו לעתיד לזכ לדיוקים, וכן עתה ביום רביעי
כאזיל מהאורות חלק במספיק לעולם ותלאו
ברקיע השמים וכוא אומרו יהי מארת פירוש יהי
חלק אחד (ק"ו) מאורות הנבראים ביום ראשון והתנה

עוד נראה כמו שאמרו ז"ל אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה, והם שמעו וגשאו הק"ו (מהרש"א): (גה) פי' אל המשוב שאור הגנוז עגנו כולו חו בריה חדשה ביום ד', לא כן הוא, אלא מה שנגזר עגנו ומה שאר חלה בד', שאל"כ היה לו לומר יהי מאורות ויהיו ברקיע (ג"א). ולא אמר המאורות ביה"א, שאלו יהיה נשמע שהמדובר מכלו (בד"א): (גו) שפירוש חיבת "אח" עם, כלומר ברא דבר עם השמים (ג"א): (גו) ויש לדקדק בכלן יומר משאר מקומות שחזן חסרון הוא"ו אמר יהי על רבים ולא אמר יהו מאורות, אלא דהאי הפי' יהי יום זה שהמדובר בו דהיינו יום ד' מארה רח"ל (מ"ל). אסכרה חולי המחמיל במעיים וגומר נגרון (לשון רש"י שבת): (גח) הגם שנחלו בדי

אור בהיר

עץ פרי בלא וא"ו, הכי שאין לרץ כאן וא"ו, ולמה א"כ כתיב כאן בלא וא"ו. (ק"ו) קל) נטעו הוא"ו. (ק"ו) ולא אמר יהו מארת. (ק"ו) והכן א"כ הלשון יסד, הגם שחלק הזה הם ב' גריגים, אבל סוף כל סוף הם חלק

הַלִּילָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וְלַיָּמִים וְשָׁנִים: וְהָיוּ לְמַאֲרֹת בְּרַקִּיעַ

לקט בהיר

השמים ושמשו שניהם עד מולאי ש"ק, או נגנו חלק הגדול ונשאר הקטן להאיר ולהבדיל, וזו לסדרת חכמים נבגינה, ולרי יעקב אורות שנחלו בד' היא נראה חדשה (ג"א): (נט) כמלך הגועל הגרות מלפני האורחים שהזמין, שזה אוח וסימן לכעס יומר מאשר לא ימן או לא חמין כלל (סוכה כ"ט): (ס) ושם נגמ' מביא גם רישא דקרא אל דרך הגוים אל תלמדו פי' בעשותכם רעון הקב"ה או ומאותו וכו' (רא"ם): (סא) הכרמו להוליא הכחוב מפשטו, מלומר שפי' מועדים עמים קין וחורף וכו', שאז היה מקומו בין ימים ושנים שמש' ימים נעשה מועד ומעשה מועדים נעשה שנה (במ"ח): (סב) והגם שעשה ירח למועדים אין מונין ללגנה אלא משתקע חמה (ב"ר): (סג) פי' באו נחמה לאותה נקודה שהפילו

אור החיים

שלא יהיו קבועים אלא שיסובבו י"י כדי שבאמלעות הסיבוב יוכר יום ולילה, וזה עשה לסימן הכרת הימים המקודשים כאומרו לאותות ולמועדים וגו', וכשנאלל המאור נאללו ד' חלקים ושניהם לשמש מדה יום נברא י"י, ולזה חמלא (חולין ס'): שטענה הירח אי אפשר לב' מלכים להשתמש בכתר אחד פירוש בזמן אחד וכך הוצא בדברי רבותינו, שאם גבולו של ירח היה צלילה ושל שמש ציוס אין כתר אחד לשניהם אלא כל אחד גבולו צפני עלמו, וכן תמלא שאמר וכו' למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ בלא קביעת זמן: פו. והיו למאורות וגו'. משמעות הכתוב י"י יגיד כי טוב ה' שיכיה אור המאורות בוקע בשמים י"י ועוד לו שיאיר בארץ פירוש

אור בהיר

אמר מהאור הגדול, והמ"ם של מינה האורות אינו מהאור כמו בדרך א', אלא הוא שימוש, וכליו נקוד נבר' י"י. קלג) וחצי יום יהיו מתחת לארץ. קלד) פי' יסובבו וילכו ביחד. קלה) ממה שלא אמר והיו המאורות וגו', שאז היה משמע שקבע להו המקום. קלו) פי' עיקר השמש להאיר בשמים, וכליו אמר בואו והאיר על הארץ. קלז) ענין שפיג'ל. קלח) פי' השמים יאיר. קלח) זה דרך ג', והוא כמו שהענינים מכסים פני החמה אפי"כ האיר בארץ, ומה שאמר השמים ד', ר"ל השמים האחרים, כלומר המתחזים. קכ) אמרו זאת להלכה, שאם החמה מוסכה בענינים היא חס ביותר אפי' במקום הלל, בעבור שאינו קורר אלא מתפשט ע"י עננים, ולדרכינו הלל חמדי היא יומא דעינא שמכסה היא בשמים, ומיך שחילוק יש בין אם נחפשט פעם א'

הַשָּׁמַיִם לְהַאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמְּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַאִיר עַל־

לאנהרא על ארעא ותוה כן: וועבר ית תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא זערא למשלט בליילא וית כוכביא: ויתב יתהון ית ברקיעא דשמיא

רש"י

ישמשו י"י שיאירו לעולם י"י: (עו) המארת הגדלים. שוים נברא י"י, ונתמטעה הלגנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים י"י שישתמשו בכתר אחד (חולין ס): ואת הכוכבים. ע"י שמיטע את הלגנה הרבה לצאיכה להפסיד דעתה י"י: (צ"ח):

לקט בהיר

ממנה (רא"ם): (סד) פי' לזכר יש לומר, והיו"פ פעם ב', שאם יאמר ולמאורות יהיה נשמע שהיותן הוא לאות ולהבדיל, ומה שמאירים היא לחלית ההבדלה לבד, ע"כ אמר הויה אחרת שזה חלית צפני עלמו: (סה) פי' אין גיורה וחלית בחיבת למאורות שהרי כבר אמר יהי מאורות אלא כאלו אמר והיו המאורות וגו' להאיר (ג"א), ושייה רש"י לשון הכתוב מלומר להאיר על הארץ ואמר לעולם, ראונו לומר שפירוש חיבת על הארץ לישבי הארץ (רא"ם): (סו) הכל ובמאמר הקמין הוכרח להוליא הכחוב מפשטו, ולא פירש שניהם גדולים אלא שהאחד קטן אצל חבירו, מפני ב' דברים, ראשית מפני הסמיה שאמר המאורות הגדולים וגו' ואת המאור הקטן וקושיית הגמ' שהיה די לומר את שני המאורות את המאור הגדול וגו' שנית שלא אמר יעש את שני המאורות הגדולים ואת הכוכבים, והמין מלהזכיר הכוכבים עד אחר המאור הקטן (במ"ח): (סז) פי' נמדינה א' אי אפשר לשנים בהדרגה א', וא"כ מורה זה על ב' רשויות מו"ש (קדוש"א מהדורא בתרא): (סח) שנה ימכה עלבונה עד חמה, שהיא גדולה בזה מהחמה, וכמל כב"ר (רא"ם):

אור החיים

דעינא חוזר פעם ב' ומחפשט חוקף השמש הנשאר מכון כנגד הארץ שיעור שחולל לסבול חוזר ומחפשט בגובה השמים באמלעות העננים והיינו כוליה שמשא: פז. ויעש אלהים וגו'. טעם שלא הספיק במה שאמר כבר ויהי כן על כל האמור. כי מעשה זה הוא מעשה חדש שאחר שנחמטעה הירח כאמור בדבריהם חיקן ה' וקבע מעשה חדש שקבע ממשלה לירח צלילה כי ציוס אין לה ממשלה לפני אור השמש ולויכ לה ככוכבים ואין בזה הפכויות למא שאמר ה' בתחילת דבריו, כי כבר רמז אחרית דבר מראשיתו כמו שדיקתי באומרו יהי. והגם שפירשנו אותה באופן אחר סובלת היא ב' הפירושים:

אור בהיר

או ב' פעמים. קכא) הלא בנפוק זה לא חידש כלום. קכב) הרי שיש עמים שראוי להשן אורם מהעולם.

הָאָרֶץ: י' וְלַמַּשָּׁל בַּיּוֹם וּבְלֵילָהּ
 וְלַהֲבַדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ
 וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּיָמּוֹב: י"ט וַיְהִי עֶרֶב
 וַיְהִי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ כ וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים יִשְׂרָצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה
 יְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ

לקט בהיר

טו) ואינו שם המין, שהחיה והבהמה נבראו למחר מן האדמה (רא"ם). ופי' חיצה נפש כאלו חיו כמו רוח ונשמה אלא כמו ונפש כי תחטא שנעל המי בכלותה נקרא נפש (בא"י), ועוד יש להעמיס בכוונת רש"י ז"ל שהנורה צ"ה לבדו נטה בהם החיות, ולא כזה למים רק שישלרו נפש פי' גופים שיהא בהם חיות מה שאני נותן בהם (מהרש"ל: ע) ומציא משל מכל מין לעצמו, לזונו לומר שהגם שהוא גבוה וגדול אם בסוגו ובמינו הוא קטן נקרא שרן, והדגים אפילו הגדול שבהם נקרא שרן שאין להם רגלים, ומאחר שהשרן פרה ורבה בשפע ישחמש בו הכתוב לכוונת ריבוי הלידה, כמו וידגו לרוב בקרב הארץ, אמר זאת על האדם הגם שהוא מלאו דג, ועל כן אמר הכתוב שרן בארץ, או ובג"י פרו ושרלו, שמראה על ריבוי הלידה, ולפיכך אמר הכתוב אשר שלרו המים, ולא אמר אשר שרלו במים, שאין פירושו רחשו ונשו במים, אלא פירושו המים הולידו בשפע, ועם כל האמור יהיה פירושו הכתוב עו"ה: ישלרו המים (יולידו המים בשפע) שרן (ומה זה שרן מפרש הכתוב) נפש (דבר) חיה (שנע ועד ויש בו חיות) חיה העעם שרש"י מהפך הסדר ואיחר לפרש חיצה שרן, שמאחר שידענו פירושו של נפש חיה נדע כוונת הכתוב כי נפש חיה פירושו של חיצה שרן (רא"ם): (עא) בריות שיש להם עלמות, שקיים שאין להם עמם (במ"ח):

אור החיים

ולמשול ביום בלח כבר אמר הכתוב הגדול לממשלה ביום וגו' ורז"ל (ב"ר ו') דרשו שהכתוב רומז אל הדיקים יעש"ד. אבל לפי הפשט אין לזכור לחזור ולומר, ולדרכינו הולך לחזור ולומר מטעם אומרו ויתן כי נחונים נחונים המב מעתה הנה אינם ברשות עמם וחיוז אחרים עליהם, לזה חזר ואמר כי ממשלתם במקומה עומדה אלא דדוקא לבחינה זו להאיר דוקא אין בידם לשנות אבל בשאר הממשלות שינסג ביום ובלילה המיוחדים להם כן הנה המושלים^{קכ"ג}, ועעפ שחזר לומר עוד ולהבדיל כאן לזה להם שלא יכנסו זה לגדר של זה וכל אחד מלווה על גבולו לכל יעבור שזכר ויבד יוכר יום מלילה:

אור בהיר

קכג) ואין כח בשום נרי למשול עליהם לשנות חקיקתם, וזלם הדיקים הבאים מכת המורה ונותן המורה. קכד) ולא אמר יאלו מהמים או יהיו במים. קכד) ע"י פרי ורבי. קכו) על הדגים שהם אינם שרן. קכז) שמינה שרן פירושו שאינו יכול

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּיִם
 הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה
 הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם

רש"י

וכן* כדגים: (כא) התנינבם. דגים^{קכ"ג} גדולים שזים, וכדברי אגדה הוא לויח^{קכ"ד} וכן זוגו שבראש זכר ונקבה וכרג אה הנקבה ומלחה ללדיקים לעתיד לבא, שאם יפרו וירצו לא יחקיים העולם צפניהם (כ"ג ע"ד:), התנינבם כחיב^{קכ"ד} (כ"ה): נפש החיה. נפש שמי וסחמת. וכל חושים.

לקט בהיר

עב) ונקראו מנינים שדמות לורמן כנחשים (רד"ק): (עג) כי לפי פשוטו שדגים גדולים נקראו מנינים למה א"כ חיצה הגדולים, וגם ב' פעמים ה"א הידועה, היה לו לומר ויברא אלקים מנינים (מ"ל): (עד) לשון ימיד שנשאר אחד והקרי מורה שנבראו שנים:

אור החיים

לשמים^{קכ"ג}, ואמרו רקיע השמים^{קכ"ד} פירוש רקיע הנקרא שמים^{קכ"ד}, ואין להקשות לדבריהם ז"ל (ב"ר ו') שאמרו זה לשונם היכן חמה ולבנה ברקיע ב' שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים מקרא מלא הוא ואנשי כנסת הגדולה פירשו (נחמ"ט ע"י)^{קכ"ד} אחת עשית אח השמים שמי השמים וכל לבאם היכן הם לבאם ברקיע ב' ע"כ. לדבריהם ז"ל מכ יענו בפסוק זה ועוף יעופף על פני רקיע השמים^{קכ"ד}, ונראה כי על פי הנקודות ישחנה כתוב זה מקרא דויתן אותם וגו' כי כאן כתב קמ"ץ תחת רי"ש של רקיע ושם כתב שב"א תחת הרי"ש של רקיע והנה כשאמר רקיע שב"א יגיד שהוא סמוך^{קכ"ד} פירוש רקיע של שמים וכשיאמר רקיע בקמ"ץ אינו סמוך לשמים ופירוש הוא רקיע והוא הנקרא שמים וזכר לא קשה וכבן:

אור בהיר

להגביה. קכח) פי' כדי לעשות הבדלה בין הדגים ועופות היה די לומר שרן נפש חיה ועופות, ואמר יעופף וגו' כדי שיוכלו להגביה. וא"כ חיצה על הארץ למה. על זה י"ל שנלא על הארץ יכולני לומר שגם השרן יעוף מעט סמוך לארץ והעופות על פני רקיע. מ"ל ב' הדרגות יש בין דגים לעוף. קכח) ובי' שמות למה. קכח) פי' תחומה, כי רקיע נקרא ע"ש שנתקעה, והוא שם כולל לכולם. קכח) פי' גאמת הקב"ה חנה נמורה באומרו ברקיע השמים, ולא היה ידוע פירושו, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ואמרו אחת עשית אח השמים זו שמים תחומים, ושמי השמים הם שמים ב', ואח"כ וכל לבאם, ומה נדע פי' ברקיע השמים. קכח) הלא החוש מכחיש לומר שהעופות ברקיע ב'. קכח) פי' רקיע שב"א הוא כמו מני מינה, וחינה שמים הוא מניו ה', ואינו פי' על מינה רקיע, והוא כאלו אמר גנו של שמים. משא"כ בקמ"ץ הם ב' חיצות, וכאלו אמר א' מו' רקיעות הנקרא שמים, והוא התחומה. חיה פירוש נכון מאד, אבל קשה להולמו, נעבור שב' מקומות נקרא שב"א ולא בקמ"ץ. ואמרתי לישב בדוחק שחילוק יש, כי אלא המאורות נאמר ברקיע, והשב"א נבלע ואינו ניכר במבטא, משא"כ כאן אלא עופות נאמר רקיע, נבטא וניכר השב"א, והוא ממש כמו קמ"ץ. ואפשר שכוונת המחבר ז"ל באומרו קמ"ץ כמו קמ"ץ. קכח) למה יאלו המנינים מכלל כל נפש חיה שאמר אח"כ. קכח) פי' בכלל קשה יאמר ויהי קן, וכל הכתוב מיוסר. קכח) אין הפי' טרף הידוע שהוא בורא כל העולמים ב"ה, אלא הפי' בורא חיה דבר, כלומר עופה, כמו האדמה עושה בורא וממית אלנות ודשאים. קכח) ולא אמר ואח כל החיה, וגם

חוק. רע"ע

ההגדה ב' ארבע - מאן תזוק"ל
צ"ב

כששכחתי לעשות תנאי מעש"ק, וכן מחלות ממאפי' של העדה החרדית. (אני נוהג בל"ג
להפריש תר"מ וחלה מכל המאפיות אפי' עם הכשר והשגחה הכי מהודרת כך קבלתי
מרבתי הק' נ"ע מרן החזו"א זצוק"ל ומור"ר זצוק"ל לנהוג, וכך הם נהגו).

הדרים סמוך לקוטב

צג. היהודים הדרים סמוך לקוטב הצפוני שהיום מתארך כמה חדשים וכן הלילה מתארך
כמה חדשים כתוב בכתב יד של מרן החזו"א זצוק"ל שמונים היקף שלם (דהיינו 24
שעות) ליום. (וכ"ה בשע"ת בסי' שד"מ כתב שם בנד"ד: יש למנות וי"ו ימים של כ"ד
שעות שוות שלנו עכ"ל).

7 ←

מוטב לא לנסוע פיליפינים

צד. משולח אחד רצה לנסוע למדינת פיליפינים ושאל את מרן החזו"א זצוק"ל איך
יתנהג שם בענין שבת, (אם להקדים ליום שבת שלנו או לאחר ליום א' שאצלנו).
ואמר לו מרן מוטב שלא יסע לשם. (כנראה משום שפיליפינים על הגבול של צ' מעלות
והמדינה בנוי' על איים שמתפצלים הרבה, עי' בקונטרס י"ח שעות של מרן ס"ק ה' וצ"ב
בכ"ז עכ"פ מרן אמר לו רק מוטב שלא יסע).

בעיניני עירובי תחומין לא לסמוך על שמועות

צה. זוכרני בזמן האחרון לחיי מרן החזו"א זצוק"ל דברו בעיר שכבר מותר ללכת בשבת
מב"ב לת"א בלי לעשות ע"ת, ועל סמך שמועה זו הלך אחד מתלמידיו החשובים
של מרן מב"ב לת"א ולא עשה עירוב כשהי' התלמיד אצל מרן שאלו מרן על איזה
סמך הלך לת"א בלי עירוב אמר לו שאמרו לו שמותר שאלו מרן אם ברר את
הדבר אם זה נכון, וענה שלא, הקפיד עליו מרן שהלך על שמועה ולא ברר הדבר
ואמר לו אם תגע ביין יהי' אסור לשתות ממנו, כי צריכים לברר היטב שמועה אם
נכונה ולא לחלל שבת.

יין של קדוש לא מזיק

צו. ספר לי הגר"ח"ק שליט"א שהי' שותה יין של קדוש אצל מרן החזו"א זצוק"ל הי' לו
נקב בשיניים ותמיד לאחר השתי' כאב לו והי' צריך לשכב מכאבים כשעה, פעם ספר
על כך למרן אמר לו מרן יין של קדוש לא מזיק ושיניך לא יכאבו ומאז לא הי' לו יותר
כל כאב שיניים בשתי' הקדוש.

עירובין

כבר כתבנו בארחות רבנו ח"א עמ' קס"ט בענין עירובין (ע"ש), אף שמרן החזו"א
זצוק"ל לא סמך על העירוב העירוני גם בבני ברק וכן הורה לאחרים לא לסמוך,
אעפ"י כל עניני העירוב של בני ברק נעשה על פי מרן החזו"א והממונה על
העירוב הי' מטעמו שמרן למדו והדריכו והרבה דינים מחודשים בעירובין בספר
חזו"א הם מהשאלות שנתעוררו בהתקנת העירוב ע"י ממונה זה. ממונה זה הוא
בקי גדול בעניני עירובין ועשה עירובין בהרבה ערים בא"י בהתאמה עם מרן
החזו"א זצוק"ל, אולם לא כתב שום דבר מכל הלכות עירוב ששמע ממרן
החזו"א ועסק בהם למעשה והשגחה מצוי'. כמה שנים לאחר עלותו השמימה
של מרן החזו"א זצוק"ל בקשתיו שיאמר לי כמה הוראות ממרן ואני אכתבם,
להלן כמה הלכות שאמר לי, ולמעשה אין לסמוך ע"ז כי עברו כבר כמה שנים
וצריך ללמוד את הסוגיות ולעיין בספר חזו"א.

פתחי שמאי

א. כתב מרן החזו"א זצוק"ל בחזו"א יו"ד סי' קע"ב ס"ק א' "וצריך לשפה את הקנים
(של צורת הפתח) וליטול עוקציהם" עכ"ל והיינו כדי שלא יהיו פתחי שמאי, הממונה
על העירובין שאל את מרן מהו השיעור של עוקץ שיכלוט מהקנה ויהא בו חשש פתחי
שמאי והשיב לו מרן אם יוצא בליטה שבגדי אדם עובר יתפס כזה.

כיצד לערב שטח קצת פחות מד' סאה

ב. אמר לי הממונה על העירוב, מרן החזו"א זצוק"ל פסק לו היכא שהוי שטח שהוא
קצת פחות מארבע סאה, שיחלק את השטח באמצע לרוחב בצורת הפתח ובשני
הצדדים של צורת הפתח דהיינו מהקנים ימשוך מכל קנה מחיצה של ד' טפחים לאורך
השטח והמחיצות דיים ע"י לבור או שתי או ערב כגון שיעמיד קנה שגובהו י"ט במרחק
ד' טפחים מהקנה של צורת הפתח ומשוך ביניהם חוטים שיהי' פחות מג' טפחים בין
חוט לחוט. וממילא מותר כל השטח כי ג' מחיצות הוי רה"י מהתורה ורה"י מחלק את
הפחות מד' סאה ולא הוי ב' סאתים בכל חלקה.

להאיר מיד דהא סוף כל סוף שקעה החמה מעובי הרקיע המערבי וממילא טהר יומא דאתמול. אבל אי לא שקעה החמה אפילו מתחת האופק או י"ל דלא נתקיים הקרא דבא השמש דהא לא עברה בעובי הרקיע כלל ולא שקעה מתוכה ללכת מכאן ולהלאה. וניחא לפי"ז לדעת ר"ת עצמו מה שליושבי מדינות הצפוניות היו להם דיני התחלפות הימים אע"פ שהלילה כיום האירה. אבל לפי דעת הגר"א דפליג על תוס' הג"ל ופירש סוגיא דריש ברכות בדרך אחר, א"א לפרש לדידי' כמו שפירשתי עפ"י שי' ר"ת. כי להגר"א לא מסתבר לי' לומר על שיעור ד' מיל שהוא ביאת שמשו רק שהוא ביאת אורו. ולכן כתב בביאורו לאו"ח סי' רס"א דביאת שמשו הוא בתחילת השקיעה וביאת אורו הוא בסוף שקיעת החמה כששקעה כל האור שיעור ד' מיל וזהו ביאת אורו. א"כ לדידי' אפילו אי הי' יכול לפרש כשי' ר"ת דלא הי' לילה רק אחר ד' מיל, לא הי' יכול לקיים גירסת הספרים בריש ברכות דגרסינן ביאת שמשו וטהר יומא. אלא הי' לי' לפרש כגירסת הגאונים מובאים בבב"מ דגרסינן ביאת אורו וטהר יומא. וכן הוא באמת בחי' הרשב"א שהוא גורס כהגאונים ופירש עפ"י ר"ת, כלומר דקיימ"ל דבעינן ביאת אורו אחר ד' מיל ואז טהר יומא. והשתא לפי דעת הגר"א דשיעור של ד' מילין הוא משום דהוי ביאת אורו ולא משום דאז הוא ביאת שמשו מעובי הרקיע כדעת התוס' א"כ כאן במדינותינו דלא בא האור לגמרי אין לנו דין ביאת אורו וליכא טהר יומא אפילו לדיני התחלפות הימים. ואתא שפיר מה שדחה לשי' ר"ת לפי פירושו דבעינן ביאת אורו וליכא, דכיון שאין זמן לילה במדינותינו לא נתחלפו הימים. וגמרינן התחלפות הימים לענין שבת ומועד ממה דכתיב מערב ועד ערב תשבתו שבתכם. וילפינן ערב מקרא של תרומה דכתיב וטמאה עד הערב וגו' ובא השמש וטהר והיינו בביאת אורו. והלכך כל זמן שלא נתקיים ביאת האור אין כאן דין ערב ולא נתחלפו הימים. והואיל וראינו שאעפ"כ דרו כאן כמה מגדולי הרבנים ז"ל מוכח דיש כאן דין של חילופי הימים, וממילא מוכח דלא בעינן ביאת כל האור כר"ת דליכא, אלא מקצת ביאת האור דאיכא. והשתא דהוכיח הגר"א דלא בעינן ביאת כל האור אחר שיעור ד' מיל, שפיר גרסינן גמי לדידי' ביאת שמשו וטהר יומא וקאי על תחילת שקיעה"ח כמו שהביא בביאור הגר"א הג"ל. וכל זה משום דלא מסתבר לי' לומר ביאת שמשו על זמן של ד' מיל, מה שניחא להו לפירושו של התוס' עפ"י שי' ר"ת:

וכתב לי הגה"ק מוהר"ר יקותיאל יהודה האלברשטאם האדמו"ר מקלויזענבורג שליט"א והביא בתוך דבריו דנראה לו דיש להחמיר במקומות אלו בדיני לילה משקיעה"ח עד הזריחה. להחמיר אבל לא להקל. והביא מראב"ע ז"ל פ' יתרו (שהבאתי לעיל בפ"ד) שצ"ק יום של תורה הוא מהנה"ח עד השקיעה רק כשיש עוד זמן של צאת הכוכבים ועלות השחר או זהו היום לדיני תורה אבל כשלא בא האור אוקמינן על יום של חמה. והעלה שם בסוף מכתב האחרון, אחר שדן באריכות גדול אי בעינן מדת יום ולילה לענין שבת ויו"ט, ספירת זיבה וימי נדה וכו', וסיים שם בזה"ל, העולה מכל מה שכתבתי בתשובתי

להלכה למעשה: (א) דבמקומות שנחשך לגמרי בלילה דהיינו שהלבנה מאירה בכח לארץ כמ"ש מסי' תקס"ב ברמ"א, וג' כובכים יחדיו יראו, ואין אדם מכיר חברו ברחוק ד"א וכו' יש להמתין גם בימות החורף שיעור ד' מילין, ובקיץ בימים ארוכים ד' מילין שעות זמניות וגם כאשר כתבתי מדו"ז משינאווא יז"ע שהחמיר לשיעור הכסף שיהי' השחיר תחתון כעליון באותו מקום, (ב) במקומות שהלילה כיום יאיר ממש. ההכרח ששמה מדינא גם לר"ת תליא בחמה ושקיעתה, (ג) במקומות שאור וחושך ויש מסימנים משמשים בערבוביא ודרו בהם ישראל מאז ומקדם ונהגו בו דין יום ולילה, ההכרח יהי' לומר שגם שמה לשיטת ר"ת ג"כ כיון ששקעה חמה וגראו מסימני לילה הוא גדר לילה, ועכ"ז כיון שאין אנחנו בקיאיין כל כך בזה כתבתי להחמיר שמה עד שיחשיך העת ככל היותר באותו מקום לפי ראות עינינו, וכמוכן שלא תליא בחושך שבתוך העיר אלא בהיותר חשך שמחוץ לעיר, ובאופן שלא יהי' חומרא דאתי לידי קולא. — וכנראה שהדורות הקדמונים שמה שפסקו כר"ת המתינו לזמן זה שהכסוף היינו שהשחיר ביותר באותו מקום לפי ראות עין כל, זה לפענ"ד ברור להלכה למעשה לקיים מנהגן של ישראל שתורה היא, וחדש אסור מן התורה, (ד) לפי דעתי שמה במקומות הללו ראוי יותר להחמיר לכתחילה שלא להתפלל עד הנהי"ח, עכ"ל הגה"ק הג"ל במכתבו מיום כ"ה סיון שנת תשכ"ט. וממה שכתב משמע דגם כאן בלונדון יצ"ו צריך להמתין בימים הארוכים על הזמן שיחשיך ביותר והוא בתצות הלילה, כיון דבימים ההם לא יכסוף וישחיר העליון כתחתון בכל הלילה, ואין זה מילתא דתמיהתא שכן הוא המציאות גם פה בעירנו, דהא אנחנו יושבים סמוך לאופק עיר ווילנא (רק ג' מעלות לדרום) אשר כתב עליו הגר"א דלא בא האור לגמרי כד' חדשים, וא"כ גם כאן רק שאין זמן ארוך כ"כ כד' חדשים אלא פחות מזה. (רק מה שכתב שם במכתב דצריך להמתין על ד' מילין זמניות וכו', צ"ע דהא הכל יודעין דכאן אפילו זמן גדול אחר כלות ד' מילין זמניות, אפילו בד' מיל של שיעור שעה וחצי, עדיין לא השחיר העליון כלל, וכן הוא גמי בימים הקצרים לענין שעות שוות, א"כ גם לפי דבריו אין לנו כלל מהחשבון של ד' מיל אלא המציאות של השחיר בלבד):

ובמקומות דלא בא השמש כלל מתחת הארץ, י"ל דלכר"ע אין כאן דין ערב ולא יתחלפו הימים, ואם אירע כזה ביום השבת גופא לא פקע קדושת שבת משם עד היום שמתחיל עוד הפעם השמש לשקוע לגמרי. וכן אם אירע כזה בימות החול לא חל עליו קדושת שבת כל אותן הימים. וכל זה הוא רק לענין קדושת שבת דילפינן ממה דכתיב ערב וכתוב ובא השמש וטהר וליכא, אבל לחשבון של ימי השבת והחדש י"ל דגם בימים ההם לא ישבותו. ונפקא מיני' שביום שעוד הפעם מתחיל דין ערב דהיינו שהתחיל עוד הפעם השמש לשקוע, אין על יום ההוא התאריך של יום האחרון שהתחיל השמש שלא לשקוע אלא הוא התאריך של חשבון הימים על פי יום של כ"ד שעות, ובדרך משל, אם ביום א' בשבת פסק השמש מלשקוע ולא התחיל לשקוע עוד הפעם עד יום ה', אין על יום המחר דין יום שני בשבת אלא יום ששי ויהי' שבת

ביום שלאחריו. אכל אי הי' יום השבת בתוך אותן הימים שלא שקעה החמה. לא הי' חל עליהם קדושת שבת אף על פי דלענין התאריך כבר עבר עליהם יום השביעי לימי השבוע. והבאתי ראיי' לזה ממה דאיתא בפרקי דר"א פרק ג"ב, ותניא התם, עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל, וערב שבת היתה וראה יהושע בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת ועוד שראה חרטומים כובשין במזלות באים על ישראל, מה עשה יהושע פשט ידו לאור השמש ולאור הירח ולאור הכוכבים והזכיר עליהם את השם ועמדו כל אחד ואחד ששה ושלשים שעות עד מוצאי שבת שנאמר וידום השמש וירח עמד וכו' ע"כ בפרקי דר"א:

ולכאורה קשה מה דתניא והוסיף ועמדו ל"ו שעות עד מוצאי שבת ולא אמר רק דעמדו ל"ו שעות ותו לא מידי, הואיל ופשטא הוא דל"ו שעות אחר ערב שבת הוא מוצאי שבת. ונראה לפרש דמלתא אגב אורחיי' קמ"ל. דהויא לומר דכיון דכל אותן ל"ו שעות שלא שקעה החמה לא חל עליהם קדושת שבת, אי"כ י"ל דנחשב להם כיום ערב שבת אריכתא ומיד כשהתחיל עוד הפעם השמש לילך בגלגולה ושקעה החמה הי' או ליל שבת וחל עליהם קדושת שבת. קמ"ל דאינו כן דכיון דעכשיו כבר הוא התאריך של יום א' של ימי שבוע הבא, לא חל עליהם יום השבת ופקע מהם קדושת שבת. והטעם לזה למה בזמן שלא שקעה החמה אין חילופי ימים לענין קדושת שבת אע"פ שאיכא חילופי ימים לענין התאריך של ימות השבוע והחדש, י"ל דאיכא שתי הקיפות של השמש, היקף הקטן והוא היקף היומי ממזרח למערב והיקף הגדול הוא היקף השנתי ממערב למזרח. היקף היומי תלוי על סיבוב הארץ על ציר שלה כדאיתא בזוהר פ' ויקרא (שהבאתי לעיל בפ"ד) וז"ל כל ישובא מתגלגלא בעגולא ככדור עכ"ל, ומחמת זה עולין החמה והלבנה והכוכבים במזרח ושוקעין במערב, אבל אין מקומן והילוכן של המאורות גורם לזה אלא מה שהארץ סובב על ציר שלה גורם לזה, אבל היקף השנתי אינו כן, רק בכל יום משתנית מקום החמה לגבי מקומו של כדור הארץ עד שבשנה תמימה של שס"ה יום ורביע נעשית היקף שלם זה לגבי זה וכן הוא נמי לענין המזלות, והירח יש לו היקף א' בחודש, ובכל יום שנעשית היקף קטן והיינו שנתגלגלה הארץ פעם אחת על ציר שלה, באותו הזמן נעשית ג"כ חלק א' משס"ה חלקים מההיקף הגדול השנתי:

והנה מה דאמר קרא וטמאה עד הערב ובא השמש וטהר, ובא ללמדנו דאינו ערב עד ששקעה החמה וטהר יומא, וכן הוא לענין קדושת שבת המועדות דנמי כתיב ב"י ערב, כל זה תלוי דוקא על היקף היומי כי כל זמן שלא בא השמש ולא טהר יומא לא נקרא ערב ולא חל עלינו קדושת שבת. אבל כשמחשבין ימות השבוע וימות השנה כיון דזה תלוי על היקף השנתי מה שניכר בכל יום שינוי במקום עמידת השמש אצל הארץ אף בלי היקף הארץ על ציר שלו, אי"כ אף כשלא בא השמש כלל י"ל דנשתנית החשבון של

התאריך לענין זה. וכן הוא לענין חשבון הימים של ימי החודש שתלויים בהם מועדי ה', דאף בלי היקף כדור הארץ על ציר שלו ג"כ נשתנית מקום הלבנה בהיקפה סביב לארץ והוה הגורם השינויים בגודל הלבנה מידי יום ויום, אבל מה שהלבנה עולה בכל יום במזרח ושוקעת במערב לא תלוי בהילוך הלבנה אלא במה שהארץ מסבב על הציר שלו:

ונחזור על לשון הברייתא דלעיל דתניא וערב שבת היתה וראה יהושע בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת וכו', והעמיד להם יהושע את המאורות כדי שלא יחללו את השבת. וניחוי אגב, הסיבה שהי' צריך ל' לעמידת המאורות הי' כדי שלא יחול עליהם קדושת שבת שתלוי' בבא השמש וטהר שהוא גלגל היום, וא"כ פשט ידו רק על גלגל זה ולא על גלגל השנתי כי לא הי' צורך בזה כלל, והלכה השמש או בל"ו שעות שהוא כיום א' וב' לילות חלק אחד וחצי חלק מהילוך שס"ה יום של ימות השנה של היקף הגדול והי' אז התאריך של יום א' בשבוע, אע"פ שהעמיד להם באותו הזמן היקף הקטן היומי של סיבוב הארץ על ציר שלו. וכן היקף הלבנה עצמה לא עמדה ולא נתקלקל בזה חשבון ימי החודש לענין מולד הלבנה. וניחא בזה מה דתניא פשט ידו לאור השמש ולאור הירח וכו', ולא אמרו דפשט ידו על השמש ועל הירח עצמם, כי באמת לא העמיד להם גלגל השמש והירח כי לא נגע כלל בהילוכם שהוא גלגל השנתי והחודש, רק העמיד האור של הים הנראית לנו מחמת גלגל היומי של סיבוב הארץ:

(ואגב אורחיי' יש לפרש תרי לשונות בש"ס ע"ז דף כ"ה ע"א, דפליגי בדברי ר"א אי עמדו להם השמש ל"ו שעות מלבד הי"ב שעות של אותו היום או אי כל הל"ו שעות היו רק מהנץ החמה עד השקיעה, ופליגי לפי"ז במה דתניא בפרקי דר"א ועמדו כל א' וא' ל"ו שעות עד מוצאי שבת, אי עד ועד בכלל או לא. למ"ד דהעמיד להם רק כ"ד שעות מלבד י"ב שעות של ערב שבת, ס"ל כן משום דבזה סגי להו לפקוע מהם קדושת שבת, אבל לאידך מ"ד יש להקשות למה הוסיף להם עוד י"ב שעות יתירות על כ"ד שעות הנ"ל של יום השבת, עד שבאותו שעה הי' כבר התאריך של סוף ליל א' ולא תחילת ליל א'. וי"ל כי הי' קשה מה דמוסיף שם בברייתא ועוד שראה חרטומים כובשין במזלות באים על ישראל ע"כ, ולמה מביא שם עוד טעם אחר, ועל זה בא לפרש דמשו"ה העמיד להם עוד י"ב שעות יתירות כדי לבלבל להם את השעות ובוזה לבלבל נמי את הכישוף, כי באיחור כ"ד שעות בלבד לא הי' בזה שום בלבול השעות, אבל למ"ד דסבר דלא העמיד להם רק כ"ד שעות, יש לפרש דמה שנתן עוד טעם לעמידת המאורות ולא די בטעמא של חילול שבת, משום דהי' קשה למה העמיד גם את הכוכבים (כמו שפירש שם בביאר הר"ל), ועל זה הוסיף לפרש דהוה משום חרטומים כובשין במזלות וכו', ומידיי' מכוכבי הלכת שיש להם היקף בפני עצמם מלבד היקף היומי של סיבוב הארץ והיקף הגדול של שנה תמימה. והעמדת היקף כוכבי הלכת לא

הי' צריך להם בשביל קדושת שבת, לכן הביא עוד טעם אחר מפני ביטול הכישוף, אבל לא ידך מ"ד דס"ל דהעמיד להם ל"ו שעות ומשום ביטול הכישוף של חרטומים, א"כ למה העמיד להם נמי הכוכבים מה שאינו צריך להם לא בשביל קדושת שבת, ולא בשביל החרטומים כי בלאו הכי נמי בלכל להם את השעות, ו"ל דלדידי לא מיירי מכוכבי לכת אלא מכל המזלות שעמדו האור שלהם מחמת עמידת היקף היומי של כדור הארץ כמו שעמדו נמי אור החמה ואור הירח, ולא מיירי כלל מהיקף המזלות שמקיפין פעם אחת בשנה, ונחא לפי"ו מה שהביא אור הכוכבים אף שלא כתיב בקרא, כיון דמיירי רק שעמדו להם היקף הקטן שהוא סיבוב הארץ על הציר שלו וממילא עמדו להם נמי אור הכוכבים, ולא צריך הקרא לפרש זה דהא פשיטא הוא מאחר דעמד להם השמש עמדו להם נמי כוכבי השבת, ולמ"ד דס"ל דהעמדת הכוכבים הי' משום החרטומים ומיירי מגלגולים של כוכבי הלכת, לא אתא שפיר כולי האי מה שלא איתפרש זה בקרא בהדיא דגם העמיד להם את כוכבי הלכת שאינו תלוי בהעמדת השמש, ועיין מזה בביאור הרד"ל אות כ"ה):

ולפי"ז גם לענינו במקומות דאין החמה שוקעת איזה ימים או חדשים, יש להביא סמך מפרי דר"א הנ"ל ומקרא דבראשית דאף בזמן דלא חל קדושת שבת וכן נמי בזמן דלא פקע מיני' קדושת שבת במקומות האלו, אבל חשבון הימים לא נתבטלו בשביל זה, ואף שיש לדחות ולומר דשאני האי עובדא של יהושע בן נון דכיון דהעמיד להם היקף היומי לא הי' ניכר כלל הילוכו של החמה בן המזרח למערב ביום או מן המערב למזרח בלילה, מה שאינו כן במקומות האלו דביום מקיף החמה ממזרח למערב בגובה הרקיע ובלילה מקיף מן המערב למזרח בשיפולי הרקיע, ואע"פ דאין החמה שוקעת כלל אבל ניכרת הילוכה ברקיע השמים ממה שמקיף פעם א' במעל"ע, אבל ממה שפירשתי לעיל י"ל דאין לדחות בשביל זה, דהא לא התיקף עצמו הוא הגורם יום של תורה אלא ההבדל בין האור ובין החושך שניכר מחמת ההיקף, ועד דלא נתקיים מה דכתיב בקרא ובא השמש וטהר יומא, ג"כ לא נקרא ערב לענין יום של תורה, דאביאת שמשא או ביאת אורה קפדי רחמנא וליכא, או וביאת שמשא הוא מה שהשמש שוקעת מתחת הארץ לפי פירושו דהגר"א, או לר"ת מה שנכנס לעובי הרקיע ויוצאת ממנו להלאה, והיינו או לאחורי הכיפה או לעובי הרקיע המזרחי בחצות הלילה, ובמקומות הנוטים כיון דליכא ביאת שמש כלל לא למר ולא למר, ליכא נמי דין ערב דקרא דובא השמש וטהר לענין קדושת שבת כדמוכח מפרי דר"א הנ"ל:

ובזה יש לפרש נמי שינוי הלשון בקרא בתחילת פ' בראשית דכתיב יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאורות ולמועדים ולימים ושנים, ולכאורה צריך ביאור מה שבתחילה כתיב שהמאורות הם רק להבדיל בין היום ובין הלילה ואח"כ כתיב שהם בעצמם היו לימים ושנים, ועוד קשה למה חזר לכתוב לימים וכו' אחר שכבר כתיב ברישא דקרא בין היום והלילה, אבל לפי מה שפירשתי לעיל אתא שפיר, דהא יש לנו תרי דינין של יום, חדא יום התורה לענין מצוות של יום ולילה ולענין הערב שמש של טהרת טמאים והכנסת קדושת השבת שכולם תלויים על היקף היומי של סיבוב הארץ על ציר שלו, ובה אין המאורות עושין שום פעולה כלל ואין נופל על זה הלשון שהמאורות עצמם הם ליום ולילה אלא שהם מבדילין בין היום ובין הלילה מחמת סיבוב כדור הארץ, ובה מיירי דישא דקרא, ועוד יש לנו דין שני לענין ימים והם ימי השבוע וימי החודש וימי השנה לענין התאריך, וזה תלוי על היקף השנתי שניכר על ידי מקומן של המאורות לגבי כדור הארץ כמו שפירשתי למעלה, והיינו היקף של החמה לענין השנים והיקף הלבנה בכל חודש לענין המועדות, ובה שייך לומר שהמאורות הם הם העושים השינויים בזמני השנה, והשתא נחא מה שבקרא חזר ומוכיר פעם שנית הענין של ימים, וגם מה שבתחילה מוכיר שהמאורות רק מבדילין בין היום והלילה, כי "היום" של תחילת הקרא מיירי מיום ולילה לענין בא השמש וטהר שאינו ניכר במקום עמידת המאורות אצל כדור הארץ, אבל כיום בסיפא דקרא דמיירי מהתאריך מה שבכל יום ניכר שינוי בהעמדת המאורות אצל כדור הארץ בזה המאורות עצמם הם לימים ושנים, והלכך ילפינו מקרא זה, דאף אם לא ניכר היקף היומי של יום ולילה עד שלא חל עלינו קדושת שבת, אבל חשבון הימים לא נתבטלו בשביל זה, כי הם תלויים על "יום" דכתיב בסיפא דקרא:

וא"ל תתמה היאך אפשר לומר שיש מקומות בעולם שא"א לקיים שם חלק חשוב מתורה'ק והם המצוות התלויות בזמן, כגון ק"ש שהוא קבלת עול מלכות שמים וייחוד שמו ב"ה, או שמירת שבת שהיא שקולה כנגד כל התורה, אבל אין להקשות זאת, דכמו דמצינו דא"א לנו לקיים במדינה דינים הנוהגים במקדש, וכן א"א לקיים בחו"ל מצוות התלויות בארץ, כמו כן נמי א"א לנו לקיים מצוות התלויות בזמן במקומות שאין שם זמן במציאות, הטעם לזה משום דרק בא"י יכול לקיים כל התורה כולה, והוא על דרך מה שפירשו הראשונים ז"ל עה"ת פ' עקב בפרשת וחי' אם שמוע וגו' דטעמי המצוות אינם אלא בארץ ישראל, ומה שאנו מחויבים לקיימם גם בחו"ל הוא כדי שלא יהיו חדשים כשאנו חוזרים במהרה, ועוד יש לפרש על פי מה שכתב בחת"ס חי' יו"ד סי' קס"ז אות ג', דעיקר היישוב הוא מקו המשוה עד מדינת שוידען ששם הוא ים הכפור הנקרא איומעהר, ונחלק לשבעה אקלימים וא"י באמצעיתם יפוי"ש, וידוע דא"י יושבת בין מעלה ל' למעלה ל"ה כמו שכתבו הרמב"ם וראב"ע ז"ל, והעולם היישוב עפ"י הנ"ל מקו המשוה עד ים הכפור והוא המקום שלא שקעה החמה באמצע הקיץ הוא כמו ס"ה מעלות וחצי, נמצאת לפי"ז דישי ל' מעלות לדרומו של א"י וכמו כן נמי ל' מעלות לצפונה, והוה מה שאמרו שא"י הוא באמצע העולם (דהיינו מצפון לדרום מלבד מה שנקרא טבור הארץ: ממזרח למערב לענין מולד זקן), הלכך אותן המקומות סמוך לקוטב כיון דאינו נחשבות עפ"י התורה למקום יישוב בני אדם, אי"כ לא יאכפית לן מה שא"א לקיים שם מצוות התלויות בזמן:

חלק הטבלאות

הן לוחות תמידיות עפ"י שנות החמה לכל מקומות היישוב
לזמני יום ולילה לדיני תורה

נמצא לפי"ז דיש לחלק במי שהולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, דאסור במלאכה בכל יום ומונה ו' ימים ומקדש יום השביעי בקידוש והבדלה, למי שנוסע למקומות האלו שאין שם שקיעה"ח כלל, כי ההולך במדבר יש לו יום ולילה במציאות רק הוא אינו יודע מנין הימים, משא"כ סמוך לקוטבים אשר אין שם לילה במציאות, ובשלמא אי רק על התחלפות הימים קפדי דחמנא בודאי יש מקום לומר דמונה ו' ימים של היקף החמה ברקיע ומקדש יום השביעי כמו שכתב במור וקציעה סי' שד"מ, אבל השתא דבעינן נמי לענין דין ערב של קדושת שבת ביאת שמשא וטהר יומא וליכא, נמצאת דבטלי מיני' התחלפות הימים לכל דיני ערב, ויש מקום לדון אי נדה או זבה טובלת באותן הימים די"ל דזה תלוי על התחלפות הימים בלבד ולא תלוי על דין ערב דכתיב רק לגבי אכילת תרומה דפקע מיני' דין טובול יום כשבא השמש וטהר יומא, וכל זה דווקא בימות הקיץ כשלא שקעה החמה במקומות האלו, משא"כ בימות החורף דאע"פ דאין שם זריחת השמש כלל ותמיד החמה היא מתחת האופק, אבל כיון דיש שם האיר המזרח בכל מקומות היבשה (עד סמוך לקוטב ממש אשר שם אין דירון של בני אדם), ממילא יש שם דין יום לכל מצוות שבתורה, דהא מעלה"ש יממא הוא, היוצא מזה דבעל נפש לא יסע במקומות הללו באמצע הקיץ, (ואח"כ מצאתי בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' מ"ב שכתב ג"כ כדברינו שבמקומות שלא שקעה החמה לא נתחלפו הימים, ושמתני שכוונתי בס"ד לדבריו הקדושים):

והנה מה שכתבתי כאן בהערה זו לא הבאתי בגוף הספר, כי רק דברתי בדרך פלפול בעלמא ולא לדינא, ולכן לא הרפסתי טבלאות על אלו המקומות ממעלה ס"ו הלאה, ואף שיש איזה מרבתינו האחרונים ז"ל שדברו בזה, ה"ה המור וקציעה הנ"ל ומובאה בשע"ת שם, אבל כיון דיש מהאחרונים שנמשכו אחריו ויש עוד דפליגי עליו, קשה לקבוע הלכה בזה, ועוד שי"ל שדברו רק לענין הלכה ולא למעשה באשר בימים הקדמונים לא הי' נוגע שאלה זו למעשה כלל כמו שהוא עכשיו בזמננו, הלכך לא כתבתי אלא דרך פלפול, כי אי"א לנו לדבר מזה להלכה למעשה בלי ראיות ברורות מש"ס ומדברי הפוסקים הראשונים ז"ל, באשר זה נוגע בדברים המורים באיסור סקילה וכתת כחילול שבת ואיסור נדה וזבה וכמה מצוות עשה ולא תעשה, והם מהענינים שיתבררו כשיבוא גואל צדק בב"א.

באתי על הגמר בעזרה"ת אור ליום ב' לסדר זאת חקת התורה יום ה' תמוז תשל"א פה בגולה בעיר לונדון יצ"ו, וכאשר זכיתי לסדר אותו בכתב כן אזכה להוציאו לאור עולם כדי לזכות בו את הרבים לבאר חלק בתורתנו הק' שרוב מצוות מעשיות תלויות בו, ואני תפלתי שבזכות אבותי ז"ל יצילנו ד' הטוב ב"ה משגיאות וטעויות ותלא אכשל בדבר הלכה.

ע"ז (שנת 1972)

כרך 3
(תק"ג)

בר"ש 3 ע"ז (שנת 1972) בארבעה ע"ז

תע"ח

נשמת

קו התאריך לגבי שבת

כששם עכשיו ליל שבת האם ראוי שיעבור את הקו לצד מזרח ששם עכשיו כבר הוא מוצ"ש (שנמצא שמפסיק השבת שלו).

ואת"ל לאיסור מהו כנ"ל בער"ש לפנות ערב שיעבור הקו למזרח ויגיע שם סמוך לערב של מוצ"ש (ובעוד שעה יהיה אצלו מוצ"ש).

תשובה - באופן הראשון מן הראוי להחמיר, ובאופן השני מסתבר

להקל, לכאורה מעיקר הדין באופן זה לא מיקרי מחלל שבת, מאחר שענין מצות שבת שבת הוא לפי המקום שהוא נמצא שם באותה השעה (כמו שכתבנו בסיומן הקודם), אלא השאלה אי שפיר דמי למיעבד הכי לכתחלה שהרי עיי"כ מפקיע עצמו משמירת שבת (יומו של תורה שהוא כ"ד שעות ועוד), ומבואר בכמה פוסקים שאסור לאדם להפקיע עצמו מחיוב קיום מצוה [והובאו דבריהם ברבדניו בשו"ת ויכרך דוד ח"ב סי' קס"ח], ומצאתי כן להדיא בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"ד) שאסור שיעבור את הקו לצד מזרחו אשר שם הוא כבר סמוך למוצ"ש אם כוונתו כדי להפקיע עצמו מקיום מצות השבת יש בזה איסור, דאסור לאדם להפקיע עצמו מחיוב קיום מצוה.

אלא שאכתי יל"ע מהו שיעשה כן בערב שבת, דדילמא קודם שחל עליו קדושת שבת עדיין לא מיקרי בד חיובא, ועדיין לא חל עליו מצות שבת ואז עוד ראוי להפקיע עצמו ממנו, מיהו נראה להחמיר גם בכה"ג שהרי קיי"ל דאסור להפליג בספינה ג' ימים סמוך לשבת, ולהרכה ראשונים הטעם מפני שעיי"כ בהיותו בספינה בכוא השבת יצטרך לחלל שבת על סמך פקו"ג, הרי שאף קודם השבת חל עליו חיוב שמירת שבת.

שבת

קו התאריך לגבי שבת

מיהו בעיקר הדבר יש לחלק דשאני התם דהחשש שיחלל את עיצומו של יום השבת דשם בקום ועשה, משא"כ בנוגע להפקיע עצמו מחלות של יום השבת אין איסור, לא מיבעיא להסוכרים שאין איסור שימול את בנו בתוך שמונת ימי מילה אף שעיי"כ מפקיע את עצמו מקיום מצות וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ע' ברבדניו בשו"ת ויכרך דוד ח"ב סי' קס"ח) אלא אף להאוסרים שם (עיי"כ ש"ס) דשאני התם משום דכבר מעת לידתו נתחייב במצוה זו (של וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ובפרט לשיטת התוס' וי"ד הידוע דמעט הלירה חל עליו חובת ההשתדלות למהלילה ביום השמיני), עוד יש לומר דאף להאוסרים היינו כשמפקיע עצמו לגמרי מן המצוה משא"כ בנידונינו שכבר קיים מקצת שבתה בשבת מעת כניסת השבת (ובכלל אי אפשר להפקיע עצמו לגמרי ובהחלט מן שמירת שבת שהרי הקו ממערב למזרח אינו מרוחק כי אם בדקרוק כ"ד שעות, והרי שמירת שבת הוא תמיד יותר מכ"ד שעות שהרי צריכין להוסיף זמן ביהשמ"ש, דהיינו הזמן שמן תחילת ביהשמ"ש עד צאה"כ, בין בער"ש ובין במוצ"ש, ואף מצוה להוסיף תוס"ש, ולרוה"פ תוס"ש חל עליו קדשות שבת מה"ת).

ומצאתי בס' תאריך ישראל (ע' כ"א) שמביא שנחלקו בזה חכמי זמנינו [שדעת הגר"ח"פ שיינבערג שליט"א דמותר לכתחלה לעבור את הקו אע"פ שעיי"כ הוא מפקיע את עצמו מן השבת לגמרי, אבל דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהגם רנפקע השבת אבל אין ראוי לעשות כן].

וראיתי שם משם חכ"א (קו התאריך הישראלי פע"ג) שלחדש יצא דמי שעשה כן שבשבת עבר למזרח (הקו) אז אף

נשמת

קו התאריך לגבי שבת

כשיגיע למזרח (כששם כבר הוא מוצ"ש) יהיה מחוייב להמשיך בשביתת השבת ולפרוש ממלאכה כהא דקיי"ל (הכא) דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת שמונה ו' ימים ומשמר יום השביעי (בתורת שבת עכ"ד, וליתא שאינו דומה

שבת

תע"ט

15

דשאני התם שגזרו עליו כן כדי שלא תשתכח ממנו שמירת שבת, משא"כ בנידון שאלתינו שבאמת כבר שמר קצת את עצם יום השבת (על משך איזה שעה) לא מצינו שום תקנה על שביתה של כ"ד שעות.

שו"ע סימן שז"מ - יומו של שבת

סימן תקל"ז

שאלה - מדינות השוכנות ונוטות הרבה לצפון העולם אשר בקיץ הוא שם רק יום ובחורף הוא רק לילה [וכן להיפך מקומות הנוטות הרבה לדרום העולם שבקיץ (שלנו) שם הוא רק לילה, ובחורף (שלנו) שם הוא רק יום] איך מחשבין הימים למנין ימות השבוע לקבוע על פיו את יום השבת.

ומהו במקומות הסמוכים ממש לציר הצפוני [או הדרומי] שאין שם שקיעת זריחת החמה כלל, ובקיץ הוא כולו יום, ובחורף הוא כולו לילה.

תשובה - ע' בפנים, הנה במקומות שיש שם שקיעה וזריחה אף בתקופת תמוז שהימים אדוכים אפילו שלא נעשה שם חושך כלל וכל הזמן הוא יום (שהעלוה"ש נבלע בתוך שיעור הנשף של הערב) שם אין שאלה ברבר, דאמרינן דבשקיעת החמה מתחלף היום, ומונה והולך מנין ימות השבוע ויום השבת קודש כמו שמונה והולך בשאר מקומות העולם (שיש שם יום ולילה), דלגבי שבת לא בעינן מהות של

לילה כדי שיחול שבת, וסגי כל שיש יום של מעל"ע שעות (שהוא בנידונינו משקיעה דאתמול עד שקיעה דהיום) [אלא שלשיטת רבינו תם דלרד"ה בשקעה"ח (עד שיעור ג' מיל ורביע) עדיין הוא יום גמור י"ל דבמקומות אלו ג"כ זמן שבת אינו מתחיל עם שקעה"ח, אלא דמתחילין השיעור ההפרש שיש שם בין השקעה"ח להנצה"ח, ובאמצע זמן זה הוא זמן התחלת השבת, דומה למה שכי' כעין זה בסידור בעל התניא בנוגע מקומות אלו שבקיץ אינו נעשה חושך דעד אמצע הזמן שמן שקעה"ח עד עלוה"ש נמשך דין לילה, מיהו יש לחלק].

אלא מה שיש לרין מהו במקומות הסמוכים ממש להציר הצפוני ששם במשך הקיץ הוא כל הזמן יום ממש ורואין שם גוף השמש כל המעל"ע (ואין רואים שום שקיעה) ולהיפך בחורף כל הזמן הוא חושך גמור איך יתנהגו לגבי שבת, מאחר שלא שייך לחשוב שם חשבון יום של מעל"ע כיון שאין שם דבר המתגלגל במשך מעל"ע, ובאמת יש שרצו לומר דכשמגיע לשם (בדרך רגלי מהיבשת הסמוכה אליו) אז כל הזמן שלא ישתנה מערכת השמים נחשב לו הכל כיום אחד ארוך, וממילא שאם יגיע שם בימות החול (ממקום שיצא) אז כל הזמן שהוא ישאר שם

נחשב אצלו כאילו הכל הוא יום א' שלם ואינו מחוייב לשבות כלל (אף שעל המורה שעות שלו יסתובבו המחוגים עשרות פעמים היקף של כ"ד שעות, ואם יגיע לשם ביום השבת (ממקום שיצא ברגליו משם) אז כל הזמן שהוא ימצא שם נחשב אצלו כשבת ואסור הוא במלאכה בכל אלו הימים (אף שעיי"כ יצטרך לשבות הרבה ימים של מעל"ע זה אחר זה) [עשו"ת מנח"א (ח"ד סי' מ"ב)], ויש שכתבו שבאמת במקומות אלו לא ניתנו ציווי ופקודת התורה (מאחר שאין שם מנין ימים כלל) [וע' בס' אור מאיר (ע' שכ"ג)], אבל י"א שאף שרואין שם החמה משך כל המעל"ע מ"מ יש לחשוב מנין הימים לפי ההקפות שהחמה מקפת את האופק שם [ע' תפארת ישראל (בסופ"א בברכות)], ועיי"ש שכל ארם שמגיע שם מונה יום השבת כפי חשבון הימים שיצא משם, ואם יבואו לשם ב' אנשים מב' מקומות (א' ממזרח העולם, וא' ממערב העולם) כל אחד ישמור שבתו לפי המקום שיצא משם] וכן מביא בשע"ת משם סי' מו"ק למנות ו' ימים של כ"ד שעות שוות שלנו, וכן מביא בס' ארחות רבנו (ח"ג, הוספות לשבת אור צ"ג) משם החזו"א ז"ל בכתב יד.

והנני להעתיק פה מה שציינתי בזה בספרי ישראל והזמנים (ח"א סי' כ"א) וז"ל שם: נסתפקו האחרונים במדינות השוכנות בצפון העולם אשר בימות הקיץ אין שם לילה כלל שאור היום מאיר שם משך כל המעל"ע, א"כ היאך מחשבים שם מספר ימי השבוע לענין שבת ויר"ט, וכן אם הוא רשאי לדור שם כיון שלא נעשה לילה א"כ מתבטל שם ממצות קר"ש של ערבית, ועוד שאלות המסתעפות מזה ע' תפארת ישראל (בפ"א בברכות) ובמור וקציעה (סי' שד"מ) ובמחבר"ר (שם), ובשע"ת (שם סק"א), דברי יוסף (מבוא השמש דף ס"ב) ובחלק התשובות (דברי יוסף ח"ג סי' ח') שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ר ח"ב סי' קנ"ד), נפש חי' (אור"ח סי' שד"מ), לקוטי סופר

(מצו' ל"א ד' דף מ"ה), נחל אשכול (הל' ת"ב סי' ה'), שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' מ"ד), שו"ת רב פעלים (ח"ב), ובמועדים וזמנים (ח"ב סי' קנ"ה בהג"ה שמתחת לקו), אור מאיר (סופ"ז), אחרות שדה (אות ס"ח), שו"ת מנחם משיב (סי' מ"ד), שו"ת זכר שמחה (סי' ל'), פסקי תשובה (סי' רנ"ג) ובהערה שמתחת לקו שם, תורת חיים (פעסט, סי' רל"ה) שו"ת תשובות והנהגות (סי' שט"ו), ובמכ"ע א' ראיתי שכ' דחצי היום הוא כשהחמה באמצע הדרום ואח"כ פונה היום כמה שהחמה נוטה למערב, וחצי הלילה הוא כשהחמה באמצע הצפון, ומאז מתחיל יום שני (לא מקודם כיון שאין צאה"כ) עד כאן.

L

*

סימן תקל"ז

שאלה - הנוסע בשבת (באונס) על ספינת האויר ששם שקיעת החמה הוא מאוחר מזמן שקעה"ח על פני היבשה שמתחתיו, וכן צאה"כ רואים שם מאוחר ממה שרואים אותו למטה בארץ מתחתיו, איך מחשבין השבת שם בספינת האויר (כפי מה שהוא שם או כפי מה שהוא בארץ מתחתיו).

תשובה - הדבר נוטה שמתחשבים עם זמן הנץ והשקיעה על פני הארץ שמתחתיו, בס' ישראל והזמנים (ח"א) שהנוסע בספינת האויר הוא נגדר למנות כל חשבוני זמני היום והלילה כפי הארץ הנמצא תחתיו ברגע זו, והסברא משום דהתורה והמצוות ניתן ליושבי הארץ, על כן כל דיני התורה מתחשב לפי יושבי הארץ, והיות שמצינו שאויר רשה"י עולה עד לרקיע (מס' שבת דף ז.) וכן לענין דיני חו"מ קיי"ל שזכות בעל הקרקע לבנות ביתו עד רום שמים, ורשאי אף לסתור מה שכנה שכינו בתוך אויר העולם שממול קרקע שלו (ע' חו"מ

הל' נזקי שכנים) על כן הנמצא בספינת האויר חושב כל חשבונות הזמנים כפי מה שהוא בקרקע שמתחתיו, וכ"ה בשו"ת אג"מ (אור"ח ח"ג סי' צ"ו), שו"ת שנחלקו בזה הגר"ז מלצר ז"ל עם הגרי"מ"ט ז"ל, דכנ"ל דעת הגראו"מ, אבל הגרי"מ"ט בס' בין השמשות (ע' קנ"ח) נוטה שהרקיע נידון בפני עצמו.

*

סימן תקל"ח

שאלה - יהודי הדר במזרח העולם ויש לו בהמות במערב העולם מהו שהבהמות יעשו מלאכה "בערב שבת" במערב העולם בשעה שבמקום הבעלים שהוא במזרח העולם כבר הוא "שבת", ומהו שיעשו מלאכה במערב העולם "בשבת" לפנות ערב כשבמזרח העולם במקום בעליו כבר הוא מוצ"ש.

תשובה - לרזה"פ אזלינן (עכ"פ לגבי שביתת בהמתו) בתר מקום הבהמה, אבל ראוי להחמיר שגם יפרשו ממלאכה אם עכשיו הוא שבת במקום שבעל הבהמה מצוי שם, הדבר תלוי באשלי רב"כ וכן הבאנו לעיל בס' תקי"א (לגבי שכיתת בנו בשבת) השיטות השונות בזה, ומהמתבאר בדברינו שם יוצא התמצית להלכה כמו שכתבנו, אבל כעת ראיתי בס' שולחן שלמה (להגרשז"א, סי' רס"ו ס"א) שאיסור שביתת בהמה הוא רק בתרתי דהיינו כששניהם (הבעלים והבהמה) הם במקום שעכשיו הוא שבת, כי לא יתכן שיהא הבעלים מוזהרים על בהמתו הנמצא במקום שהוא חול (אף שאצלו הוא שבת), וכן לא יאריך גיסא לא יתכן שבזמן שהבעלים בעצמן מותרין לעשות כל מלאכה יהיו מוזהרין על שביתת בהמתן הנמצא במקום שהוא שבת (ולא דמי לחמץ שמוזהר שלא יראה ולא ימצא לו חמץ

כשום מקום) עיי"ש, אבל הכרעת שאר הפוסקים לא משמע כדבריו.

*

סימן תקל"ט

שאלה - יהודי שדר במזרח העולם ויש לו חנות עם פועלים במערב העולם מהו שהפועלים יעשו מלאכה בהחנות בער"ש כשאצל הבעה"ב שדר במזרח העולם כבר הוא שבת (וכן להיפך שבמוצ"ש במזרח יעשו הפועלים מלאכה לבעה"ב שדר במערב ששם עורו שבת).

תשובה - מותר (בין בפועלים ישראלים ובין בפועלים גויים), כ' בשו"ת בצל החכמה הנ"ל (ח"ג סי' קכ"ה) דלפי מה שהסכימו האחרונים דבן חו"ל בא"י אסור לומר ביו"ט שני של גליות לבן א"י שיעשה לו מלאכה (מאחר דלדידיה הוא יום שאסור במלאכה), א"כ ה"ה אם יש לבן חו"ל השוכן במערב העולם עסק בא"י, אסור לבן ארץ ישראל בא"י לעשות לו מלאכה במוצ"ש בא"י בזמן שעדיין הוא שבת להבן חו"ל שבמערב העולם, וכן להיפך כשיש לבן א"י עסק בחו"ל במערב העולם אסור ישראל בחו"ל לעשות לו מלאכה בער"ש בזמן שבא"י כבר הוא שבת, ושכ"כ בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"ד) עיי"ש, והסכים על ידו בשו"ת מנח"י (ח"ז סוס"י ל"ד), אמנם יש לחלק ולומר דלדעת העונג יו"ט דהדר במערב העולם ויש לו בהמה במזרח העולם מותר הבהמה לעשות מלאכה במוצ"ש בשעה שעדיין הוא באמצע יום השבת לבעל הבהמה הדר במערב העולם, דאזלינן בתר מקום הבהמה ולא בתר מקום הבעלים (וכ"ה לענין חמץ), לפי דבריו נראה דכל שכן בנידונינו אף להבעלים אין שם מלאכה במקום שהמלאכה נעשית, אלא שיש מקום לדון בזה לפי מה שהעלו הרבה אחרונים ולא כהעונג יו"ט אלא דתמיד אזלינן בתר מקום

והוא לחלו
 מי"א וכו' ו
 וגמ' שבת
 שבת הכיז
 ד"ה סקול)
 שעות שש
 כענין זה ו
 על אשכבה
 שבתה כל
 מיס' ומסל
 (כלומר, ה'
 והחולל ל'
 יצאת בה ג'
 וכו' יתא כ'
 שמא חילול
 השבת חלו
 כתיקונם אז
 יש לזכותם
 מרובים לו

לעיל עמ'
 והמה רצת'
 חללי באופן
 שם, ורק בה
 חללי הדבר
 וכן משיל ל'
 השבת היא
 יתמ' אצלו
 אחד משום
 לענין השאה
 ולפי דעה
 רק על ידי
 לו יום שלם
 מתים כוונ'
 אם שנת, וא'
 השבת ועינו
 של שבתה ו'
 להשלים בשו'
 לומר שאין י'
 לנו אפילו י'
 שלא יוכל ל'
 בהלק מן הו'
 סוף סוף חס'
 כאופן זאת
 לאירופת הו'
 שנת אחרת ש'

17

נתיישה ואין אלא ביבשת זו, ואם בה אישא יד לכמה
 של ירושלים להשתחא את היבשה תעלינה אליה, וליתו לה
 צ' עתלות למוח וצ' מעלות למערב" (וראה לקמן במס'
 צ"ג, בהשגחה על השנה שנתחבת ב"המעיני' תשי"ג, מה
 שבארהי' ברבי' תהו"א וצ"ל שהכוונה היא פברא אמצעות
 כפי"ש המוסקים היינו פברא לחלק). והסוד בשיטה זו הוא
 "שאמנם יש רגש נפשי שהם גובל את היבשה" וכו'. ומבאר
 להודא שלפי ביאור תה"ל ג' השיטה תה"ל יסודם הוא לא
 במקורות ולא במסורת הלכה למעשה לענין שבת רק בסברא
 וברגש.

פרק נו. הלוח שבת, האם הלוחה בשקיעת החמה, או בזמן של יום השביעי

וראה שמהדרי' קח וכו"י פכ"ה ועל"צ ומל"ד אי"ר יחונן לא'
 שמשו מולוח כל שנים עשר חדש, ובמדרש אביי' בראשית
 ג' י' סבר המה ולבה ולא היו מאר"ם כל י"ב חדש וימון
 לו הקודש כבוד הוא אבו סוכה ונשתמש לאורת, הנהגה שנה
 המבול כנסת לחשבון השנים לענין חשבון התקופות ונפול
 השנים הרי ולא חללי הדבר בורחות השמש ושקיעתה ואפילו
 אם התי' מצאית כואת שהמולוח לא ישמש ודני' הנהגה
 התלויים בזמן לא שנתנו מפני שנתחשב הכל לעי' ערך חומן
 של יום ולילה בשעותיו⁽¹⁾.

ועל פי זה יש לחקור מה היה המצב בשעת שתעמיד החמש
 את החמה, ובפסוקים לפני וברצו צריך לומר שאע"פ שעמדה
 חמה ימים המים מכל מקום גם אותו יום נחשב ליום שלם
 מתוך ימי השבת אבל בפד"א פ"ב מסורה לכאורת לזמן
 כי שם כתב "ועוד שבת הוא רואה הושע בצורתו של
 ישראל שלא חולל את השבת וכו' מה עשה ששם יד לאור
 השמש וכו' ועמדו כל אחד ואחד ל"י שעות עד מוצאי שבת".
 ובפסוקים מסורה כאן, שאם עמדה השמש בערב שבת ולא
 שקעה אף על פי שהגיע כבר הזמן של יום השביעי לא חל
 חו"ב שמירת שבת והעיקר חללי בשקיעת שמש וכו"כ הדר"ל
 כפי' על הפד"א, אמנם כבר כתבתי בהנחה שלמה שם ד"ש
 לפרש לטוב הפד"א באופן אחר, ומלשוננו עד מוצאי שבת
 מוכח דאמת כיון שעברו ל"י שעות היה מוצאי שבת ולא
 לל שבת, ומה שפירשו חו"ל שהגם היה שלא חולל ישראל
 את השבת, היינו משום שבאמת הדין במלחמה עד רדתה
 אפילו בשבת, אלא רואה הושע שימצא בישראל כאלו שלא

המבול וצ"ג, (ולענין המדרש המצטרף בין שנה לבנה לשנת
 חמה, והשבוע היחודיים הנובע מפני, נראה שיש להוחדש בשנת
 המבול כאילו יוחה שנה ממש, כי משפט דור המבול שנת חמה
 שלמה כמבאר בש"י בראשית ח' ד' אר אשר שהלבה חולח
 לשמש י"א יום קודם החמה, והיינו כשנתייבשה שנה לבנה). ולפי
 אלו אשר לומר שאשר מחשבים חודש פבלי' הנוטה ולבנה
 אלא על פי הזמן, יש לחשב ל' יום ברצף, ותת פשר החשבון
 בראשית ח' ג' ולא כמו שהוחכם חו"ס במאמריו (וכבר תאריך
 ר' יעקב משה בר"ר בספר ירח למעשים לסתור דברי' בהמ').
 — ג' פ' כ'.

ב"ה
 ר"ה
 קו התאריך הישראלי

לפני ירושלים המערביים אחריו יזמנס אחרי ירושלים, באופן
 שלא התי' מקום על הכודו שיזכרל מירושלים יותר מ"י"ב
 שעות" ומבאר עיקר חטמם "שיש רגש מוסר השכלי
 שהעיקר ישעבר הספל להחלטה אל"ה" הוה פברא של שיטה
 זו, והשיטה השלישית עשה פשרה: "ההאשונים ו"ל ישו
 פשרה נכונה בין שתי הדרכים, ואמנם החתשוב בהשתחוח
 את כל הישיר לירושלים ולא לצבא מקום שיזכרל מירושלים
 יום שלם, אמנם, לא נחננו מקום לרגש ספל ועיקר, אלא
 ליבשה הנשכחה עד האוקיינוס, שאמנם יש רגש נפשי
 שהיום גובר את היבשה הזאת, ונשנו אלמס תחתו עדיין לא

פרק נו. הלוח שבת, האם הלוחה בשקיעת החמה, או בזמן של יום השביעי

כבר ביארנו לעיל (במקום נג) כי השבת היתה נתונה היא.
 אלא שהיא הלוחה במקום ובזמן, ויש לחקור בנושא זה כמה
 הקירות בדרך הזמן המקודש, האם קודשה, השבת הלוחה
 בשקיעת החמה וצ"כ של סוף היום הששי, או שמה שבת
 מקודשת מומתה עצמה, כשתגיע הזמן של יום השביעי, ואין
 השקיעה וצ"כ, אלא אמצעי להוריע שכבר הגיע הזמן,
 (כענין שיען הנהגה את השעות). ואם נציייר לעצמנו שלא
 חשקע השמש כלל, ג"כ חחול קודשת, יום השבת, אך לא
 בעצרה השמש, אלא בזמן האמיתי שבו יוחה צריכה השמש
 לשקוע. (ולקמן יתבאר עד סקיעתה בדרך הזמן החיוב
 שבת). וכבר עמדתי על חלק מקורות אלו בספרי תורה
 שלמה ח"א (ש"י"ל בשנת תרפ"ז). וראה גם בספר בין
 השמשות לרמ"ש (ש"ל בשנת תרפ"ח) ובספר "יוזבנס"
 שהוכרח מקצת הקורות אלו.

ויש להוכיח שאין השבת הלוחה אלא בזמן בלבד, מציא
 דאיחא בירושלמי ברבוח פ"ח ת"ג, שבשבת הראשונה לא היה
 חושר כלל ושמשא אורה ל"י שעות, (י"ב של ערב שבת וכו"ד
 של שבת), וא"כ ברור שקיעת היקועלמי (להפשרים והדברים
 כפשוטם) אין השבת הלוחה בצ"כ אלא בזמן בלבד, יש
 לציין כי רציון זה שהשבת הראשונה היתה כולה אורה מוחכר
 עד דברת חו"ל במדרש תהלים פשט צ"ב, ובבר"י בכמה
 מקומות ועוד. (עיי' באר"כ בת"ש ח"א אות חל' ובמלואים
 שם).

עוד יש להוסיף ולהוכיח, מדבריר הירושלמי פסחים פ"א
 ה"א אשר שם מבאר דלא שמשו המולוח בשבת המבול
 (11) שנת המבול, שלא פששו בה מולוח, לא נאמר לנו שהיתה
 נחשבת לשנה שלמה מצד הדין (דהיינו לענין שבת ומסר וכו').
 ומצד זה אשר היה לכאורה לומר שכוונת אייכמא דמי. אך
 מצד פשוטו של סקרא אין הדבר כך, שהרי מנהג בה יבסי הדינים,
 ולא שעות בלבד, וכן בלישון תנאים שמוכרז שנה זו כאילו היתה
 שנה ממש, אף שלא היתה שנה במשמעות האסטרונומית, אך באמת
 שלמה, התי' לענין זה באמת אין מקום להחשב בה, היות ולא
 שמשו בה מולוח, ולהלכה אין הדבר כך, והרצוה לדעת מולד ר"ה
 (לצורך קביעת הלוח), מחשב זמן המולד הראשון על פי כפל
 החודשים והשנים שעברו עד הזמן הזה ואינו מנכה מחשבונו שנה

כבר נתבאר בהישי' שם שיש לכאור זאת באופן אחר. דהיינו שאע"פ שהוליל שבת מוזנזים לה"י העולם הבא ונמחל להם העוון. כעין מה שמצנינו במדוע קטן תי שבשנה שתזנו את בית המקדש (בזמן שלמה) לא עשו ישראל את יום הפפורים, והיו דואגים וכו', יצאה בה קול וא"ל כלכם מוזנזים לה"י תעוה"בי(1).

אך באמת אי אפשר לשטות הספק להלכה מטאורי אגדה. ומ"מ נראה ברור שכל הדיו הנהגה באור הקטובים (עיי' לקמן פ"ט) אי אפשר להעלות על הדעת שיהא מן הדיו לילה ארוך כששה חודשים, אשר כולו נחשב יום ארוך אחד. וע"כ לצורך שמירת שבת ימנה ימים על פי מדינת הזמן של כ"ד שעות ליממה. כמו שפסקו הגרע"בי(2) (מור וקציעה שד"ג) והמפארת ישראל בתחילת ס'י ברבית ועת. וא"כ ברור שעיקר חזיק השבת תלוי בזמן השבת ואין השקיעה וצ"ח"כ אלא סימן לזמן. וכן הדיו בנוסע במסוס בגובה רב אשר שם משתנים סדרי שקיעה הריחה וכן הדיו במצא על הלכות. (ועיי' בספרי י"אדאם על הירח לאור המתה והאמונה" פ"ה). כי אין הדיו אלא בזמן ובאדם. L

פרק נ"ג. חזיק שבת מערב עד ערב ממש, או זמן מעת לעת (כ"ד שעות)

ואפשר ה"י לחלק בזה אם פגע בו השבת באמצע הניסיעה ה"י אוגס חמאה נפטר ממ"ע זו. משא"כ לנסוע בעש"ק או בשבת כשקונה שניה מע"ש או ה"ר נקרא עושה מעשה בידים לבטל מ"ע של שביעית שבת שעה אחת של יום השבת אבל באמת יש לדחות חילוק זה דהיי' נתנו התוספות דמצרפתיני משי' דה"ר ר"ה א"י, לענין נכנס בש"פ חיבה ומגור, והאסור אינו. עושה מעשה מחשבתיו המעשה ה"ה עעשה קודם הווי כאילו עבר על האסור בפועל, וכע"ז מצנינו שניה בח' משה היסו בשמיני במוכה ללקח אף על פי שבשניה אין כאן מעשה היסו ובעכ"ז. ומצדפיני מעשה ה"הוה לאסור. אם כן ה"י בניסיעה באגדה ה"י יש לצרף מעשה ה"הוה של הניסיעה לאגיה בחול להעבירה של ביטול שביעית שבת בשו"א"ת אבל אם נימא שיש עצה לשמור השעה החסרה לו אע"פ שבאותו מקום בים כבר יצאו כוכבים ויש במקום זה שם של יום ראשון, מ"מ הזמן של חזבת הנגף לזמן יום שלם נקיים בזה. וי"ל שאין חזיק של שמירת זמן מע"ל"ע רק משקיעה

(1) ה"ד"ל בבאור לפרד"א שותבא לעיל עמ' ע"ב על הראיה שיש פירוש"ל. וה' וליש באור נפרד"א הדברים סתמים לירושלמי. שמבאן משמע שלא חילוי שבת (בזמן חושש) ומבאן משמע שחילוי שבת (בזמן רבי), חילוק בין שני המקרים. כי בזמן היהודי עמדה חמה בכל העולם ועל כן לא באה שבת. ובזמן רבי רק לעיני העוסקים באשכנזי נראה אור היום (שהו' הארץ צינחה) נמצא שבאמת חזיק זמן שבת וע"כ נבשע"ר. ומתוך דברי פרד"א פשט בהחילה שבאזור ציר ברור וארץ באמת חלילה חצי שנה יום. (וה' הימה כמובן) ובמסקנה כתב שאפשר אולי לזמנת אזור הקטבים להא' דאשכנזי דרבי. ג. מ. ק.

פוא די לבנותא עליה ליתין לוי את לקמן בפ"ק ד' חשי"ר. מת פבא אמצעות בשיטה זו הוא בשיטה זו וכו' ומבואר יסודם הוא לא צנה רק בטבא

א"י יתנו לא אבדי בראשית י"ב חזי יתנו ורת, הנה שנת וקוונות ונבול עקיעתו ואפילו א ריני ה"הוה לפי ע"ד ה"הוה

שדעמיד חושע אע"פ שעמדה ושב לים שלם לכאורה ליתין וע בצרות. של פשי יד לאר. מצא שבת. ערב שבת ו"א ושב"ע לא חל ש"כ ה"ד"ל שלמה שם ד"ש ד מצא שבת צאי שבת ו"א חילוי שו"א ומה עד רדתה אל כאלה שלא

נת לבנת לשחא לחושב בשנת מבל שנת חמה שחלבה חלחה לזמנה. ול"ש חנונת חלבה ז שר חושב"ז (וכבר האריך די דביב בזה)

רצו לחולל שבת אפילו במלכות (ראה חשמונאים א' ה' מ"א וכן במלכות מי"ב פב"ח וברושלמי שבת פ"א ה"ח וגמ' שבת פב"ח ורמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ג, ופ"ב מ"ג שבת פב"ח, ושי"ע ד"ד פ"ג ס"א ותוס' סנהדרין ע"ד: ד"ה קטול) לכן עשה גם זה אבל באמת נחשב זמן של כ"ד שעות שעמדה חמה ליום שלם במנין השבת. ע"ד איתא בענין זה ברושלמי כאלים פ"ט ה"ג ובכתובות פ"ט ה"ג על אשכנזי דרבי שהיתה ערב שבת יתלה לו יומא עד שהיה כל אחד ואחד מני' לברות, ומבאן לו חבית של מ"מ, ומ"ל"ק לו את הנג'. כיון ששקעה החמה קרא הנבר (בלילמו, והמה ששקעה בזמן עליה השנה) שרי"ן מציקין (והחוליל לעצ' עצמן — פ"ט) אמרינו דילמא דחיליל שבחא, יצתה בה קול ואמרה לזון: כל מי שלא נחשעל בהספה של רבי יתא מברשי' לה"י. תעולם הבא". ומתוך כך שנתייאן שמה חילול את השבת אף שלום בקדה חמה, ברור שאין זמן השבת תלוי בשקיעה וצ"ח"כ אלא בזמן בלבד. (ובינים כתיקונם השקיעה וצ"ח"כ מורים את הזמן הנכון). אך לכאורה יש להוכיח ממש את ההיפך, שהרי יצאה בה קול שדם מותמים לה"י תעולם הבא. משמע שלא חילוי שבת. אך

פרק נ"ד. חזיק שבת מערב עד ערב ממש, או זמן מעת לעת (כ"ד שעות)

לעיל עמנו על כך שאין חזיק השבת תלוי בשקיעה חמאה וצ"ח"כ אלא תלוי בזמן בלבד. אך הזמן עצמו כדוע תלוי באופן טבעי במקום, דהיינו בכל מקום כפי השקיעה שם, ורק בהפךד שקיעה מחמת גם או בארצות הצפון וכי"כ תלוי הדבר בזמן בלבד. אבל ברור הטבע ניתן לכל מקום וזו משלו לחזיק שבת אולם כבר באנו (לעיל בפ"ק ג) כי השבת היא חובה גברא. והחובה את קי האארץ בשבת לא יסוד מצוה חזקה וליש חזק בעבור זה. ושני חובים הם, אחד ששים הזמן ואחר שמים המקום (ויש נפק"מ בניניהם לענין חסאת כמבואר שם).

ולפי הנחה זו שיש לפעמים חזיק שמירת שבת הנגזר רק על י"י הזמן, מתשרר שא"ל אם חזיק זה הוא רק כשהסד לו יום שלם יום השב"ע ש"ל, או אפילו אם חסר לו חלק מזהים כזה מי שנוסע באנ"י מאמריקה לאירופה חסר לו בכל יום שעת, ואם יסע באויצו חסרתה לו שיש שעות משביח'ת השבת ולפי זה"י יש לחסמפ לא יש על"י חזיק מ"ע של שבתה פב"ח"ע ש"ל שם של כ"ד שעות, לכן צריך הוא להשלים פב"ח"ע מלאכה מספר השעות החסרות לו או יש לומר שאין על"י חזיק זמן של מע"ל"ע כ"ד שעות ולא אפנה לנו אפילו ימנר נמצר ליי"ב שעות או י"ל שזה ל"עוונת שלא יוכל לחתקו. ובאמת ביטל מ"ע של שביעית שבת בחלק מן היקם הנם שא"אפס לומר שחילוי את השבת סוף סוף חסרת לו שעות של שביעית יום שביעי. ואם נימא כאמור אחרון השאלה א"ד מותר לנו לנסוע מאמריקה לאירופה, הרי בכל נסיעה יש יום של שבת שמתקצרת לנו שעת אחת של יום שבת ואנו מנטלים מ"ע דאר"י"תא.

שיטות במטוס או בתלילית במקום שלא שייך התקשרות הזמן לתהליך לפי מצב הכמה התכונה בימינו שהארץ סובבת מול השמש וכשיטות למעלה שם חשבון אחר משלנו, בודאי נצטרך לומר שיש עליו חירב שמירת שבת במעט לעת השביעית שלו וכשיגיע לשוב יצטרך לשמור השבת שהוא שם באותו המקום, ומבואר דמשכתה מצות שמירת שבת בגוף וזמן בלי מקום, חזינו מזה דהגורם של מקום אין זה דבר המעכב את שמירת שבת, אם כן יש לומר בכת"ז הנ"ל שחסר לו חלק מן השבת או שבת שלמה שיצטרך לשמור הזמן של יום השביעי שלו אפילו חסר לו הגורם של מקום מקרי גם כן שומר שבת, ולכאורה יש לדחות דלא זמני, דנוסע במטוס אין זמן נגדו מכיון שאינו מקושר בחשבון של מקום אם כן מקרי שחסר לו הגורם של המקום ונשאר רק גוף וזמן, משא"כ כשיש מקום אם כן הרי זה כבר הניע זמן אחר הסותר הזמן המקושר עם הגוף ויש כבר על זמן זה דין תורה של יום ראשון שהתורה לא צוה לשבת על זה יש להשיב מכיון שעיקר מצות התורה הייתה על גוף האדם שינות וישבת מעט לעת של שבת, אם כן ככת"ג שיצא מן המקום המהיב חל על גופו דין שבייתה בזמן שלו.

ועיין בדברי הרדב"ז היא ט"ז ע"י. (מובא לעיל בפרק מ"א באריכות), אשר ביאר כי הטועה במדבר ומשמר שבת ביום השביעי לחשבונו, אינו מביא חטא מפני שקיים בזה שמירת שבת. נמצא שלפי דבריו חשבון הזמן במקומו עומד אף כאשר הוא סותר את חשבון המקום. (אם לא שנתלק בין מדבר לישוב). ולפי זה החוצה את קו התאריך הוא חייב לשמור שבת הראשונה יום השביעי של חשבונו. וא"כ הוא הדין נמי במי שנוסע מאמריקה לאירופה שיצטרך להשלים השעות החסרות לו במצאי שבת.

יש להוסיף כי הנהגה ברורה היא אצלנו שהי"ב אדם לשבת ביום השביעי שלו, כמו שאמר מונה ששה ומשמר שביעי, ואם קיימת אפשרות שבה לא יחול עליו איסור שבת או יתקצר יום השבת, יתאסור לו לעשות כדבר הזה דהיינו שאסור לו לנסוע ביום השבת ממערב למזרח, ולא לחצות את קו התאריך ממזרח למערב ולא להיכנס למקום ששוב ישראל שאצלו יום ראשון כשאצלו עדיין שבת, אבל החזו"א כתב בפירושו "לפיכך גם אם עולה מספינתו לקצה המזרח בשבת ושם הוא כבר יום א' פוסק שבתו. וכן אם ירד מיבשה לספינה בשבת ושם הוא יום א' פוסק שבתו". (נחפרכס מכתי"ב "האיש חוזוני" עמ' ק). דבר הנמה הוא, והיה צריך להזכיר שאסור לעשות כן, והעושה כך ועולה מספינה לקצה המזרח ביום השבת מבטל עשה דאורייתא והנמה הוא לומר שיש חולק בזה.

לשקיעה לכן אין איסור לנסוע באני כנ"ל. (ראה מ"ש בענין זה בספרי תורה שלמה ח"א בראשית פ"א אות ת"ל). וכפשוטו היה נראה שאם נסע באניה במשך כל השבת וחסר לו שעה אחת של שבת ויום כפור או באירוזן חסר לו שבע שעות או כשנוסע מאמריקה לאסיה וחסר לו לפי החשבון יום שלם אם כן הרי זה משעות לא יוכל להקפו, מכיון שעבר יום השבת וכאזוהו המקום שהאניה תגיע כבר הייה ליל מוצאי שבת או י"א בתשרי. אם כן הרי אין לו מה לשמור דהרי התורה צוהה לשמור רק את יום השבת ולא יום ראשון אם כן אפילו נמצא שביטל מצות עשה אבל אין לזה תיקון.

אולם לאחר עיון נראה לי שיש לדמות נידון זה לתא דמצינו מדרבנן דין חומרי מקום שיצא משם במי שהחליד יום טוב אחר ואף על פי שבמקום שהוא עכשיו, הרי הוא חול גמור, בכל זאת מכיון שהוא בא ממקום שאלו הייה שם חייב לנהוג יום טוב שני, ומכיון שדעתו לחזור, הטייל עליו חכמים מצוה שישמור גם יום טוב שני בארץ ישראל, אם כן למה לא נימא גם לענין שבת הדין כן, מכיון שבשעה שחל עליו שבת כשהיה באמצע היום הרי חל עליו שמירת שבת מעת לעת שלם של כ"ד שעות, ובחוד כ"ד שעות שלול בא למקום שהוא כבר חול, אבל ממקום שבא הרי שם עדיין שבת ואילו הייה נשאר שם כל המעט לעת הייה צריך לשמור שבת של כ"ד שעות, אם כן למה לא נימא גם כאן שחל עליו דין מקום שיצא, וכאן מקרי דעתו לחזור דהרי הוא נוסע למקום שיהיה לו חמדי שבת של מעט לעת שלם, למה לא נימא שיש עליו חירב שמירת שבת שלא לעשות מלאכה עוד שעה אחת או כמה שעות שחסר לו או אפילו יום שלם (אלא שלענין תפילין יש להחמיר מצד ספק) לפי מה שנאמר לעיל דזה מקרי מבטל מ"ע של שבייתה שבת או עיניו יום הכפורים.

אבל יש לחדש מכיון ששמירת שבת ויום טוב תלוי בשלשה גורמים היינו גוף וזמן ומקום כלומר שחובת הגוף על האדם לשבת בזמן של יום השביעי של ששת ימי בראשית בכל מקום כפי הנקודה שלו ששם חל שבת, אם כן אם האדם יצא מהמקום ששם שבת הרי חסרים הגורמים של המצוה הרי זה דומה לחלקי המצוה שמעכבין זה את זה, אמנם בענין שבת יש לומר סברא אחרת, על פי מה שכתבתי לעיל דמוכרחים אנו לומר שיש מציאות בעולם שחל על האדם חירב של שמירת שבת התלוי רק בגוף האדם בזמן שלו, היינו בשביעי שלו ולא בזמן הקשור במקום בזמן פי

יזמת. וכביאר שם: ובעיקר הודש לזכות חיוב לשמירת הלילה נחשבו כל המפרשים מאי סייד, ולמה צריך קרא וראה יזמת פא. דדרשו כן לענין חיוב זיהוי'ס וכתוסי' ישנים שם, שלא הבאו ממכללה שלפנינו. וכתו"ש בראשית פ"א ת"ל. כי לפרש שאלי הכוונה לענין המקומות ששם מספר חודשים יום וכן לילה, אי"כ צריך לזכות שיש חיוב לשבת שכולו יום או כולו לילה. וכעת יש להוסיף כפי הידוע יש כעת אפשרות לנסות באוירון באופן כזה שבמשך מעת לעת שלם קרי' אור או חשך, לכן צריך ריבוי לשבת שכולו יום ולשבת שכולו לילה וכן של יום השביעי של הגוסס. ומכאן ראתי לשיטתי בענין קו המתאר בקונטרסי "שבת בראשית ושבת סיני" — שהשבת מלבד חיוב המקום יש גם חיוב גברא לשבת כ"ר שעות ביים השביעי שלו. וראה בתו"ש יתרו שם אות רנב.

ל
פרק פ. השבת בארצות הצפון

זרבה באופן שיש שם אז כאור בקר אצלנו. וכן פירש ר"א פריצוילי¹³.
 וראה ער באריכות מה שהבאנו בענין זה לעיל בפרק יא. מתוך ספר הזהר אודות תופעה זו של היום הארוך בטבע. וכן עיין שם במה שהובא אודות תופעה זו בספר משל הקדמוני ל"ר יצחק בן שלמה בן סחולא, שער המשי דף נ"ט, (גורפס ברזוא דטרינפי בשנת ש"ט).
 וכבר עמד על מדכזה זו ר' דוד גאון תלמיד הרמ"א המהר"ל (זהה גם תוכן כידוע): וכתב ב"י נהמד ונעים סימן קמ"ה שער ו': ואתה הקורא ידוע מדע שיש לנו במקום הזה קצת מבוכה ושאלה גדולה בד"ץ וזה אם יתחיי שבאחד מן המקומות הנזכרים יתיישבו שם יהודים או ילכו שם בספינה ארד וכמה זמן ימשוך ויהיה להם יום השבת ושאר מועדים כי לא יתכן ולא יעלה על דעתנו שינתחו וישכחון זמן שנים או שלשה חודשים או ארבע חודשים ונראה לומר שממצי מלאכתם יהיה להם ששה הקפות של גלגל היומי וזמן הקפה השביעית יהיה להם זמן יום השבת.
 וכמוהו פסקו גם הבאים אחריו. ר' יעב"ץ (מור וקציעה שד"צ). הרב משה חיים רמוני (מחר חודש). וכ"התארת ישראל" סוף פ"א דברכות. (דברר תימה הם דברי ר' בנימין וייל בדברי חכמים, אשר פסק שבאמת ישמור שבת ששה חודשים).
 ויש להוסיף כי גם דעת הקדמונים שדברר בענין היא שהשבת תלויה בזמן דאם לא כן מדוע לא פשוו מה ד"ץ שבת שם, וזה מתאים לדברינו לעיל.^L

¹³ ראה מה שכתב ב"י רוח חן פירחם לר"י אבן תבון פ"ה ובפיק שיש: כמו שקבל מאדם אחד, שהולך בקצת ישוב הצפון, וראה שם בתקופת ממת יום אחד שכולו יום ואין בו לילה כלל, או יום אחד בתקופת שבת שכולו לילה ואין בו יום כלל, והנה נודע לזה מצד ההרגיש ולזה מצד הקבלה שקבל ממנו האמין בו.

כגון מקום וממבר עובר מדאורייתא על מי"ע דשבייתה. ויש להוסיף שיש ער מצאאת של שבייתה שבת זמן כלי מקום וכלי שמירת שבת אחרת. כגון מי שטס באוירון סביבה תכור באופן שהוא אין לו קשר לשום מקום ואין אצלו מצאאת של זריחה ושקיעה, והטס ללבנה, וכן סביבות ציר כדור הארץ בכל המקומות שיש כמה חודשים יום וכמה חודשים לילה כמבואר להלן פ"ט בכל אלה המקומות מוכרחים לומר שהמצאה ששם ימים תעבור וביום השביעי השבות היינו שש פעמים זמן של כ"ד שעות אי"כ אצלו יש שבת רק של זמן כלי מקום.

ובתורה שלמה פורשת יתרו פ"כ את רנא, הבאתי ודש המלילתא ויום השביעי שבת לה' אלוקי לא תעשה כל מלאכת, אין לי אלא עונש ואזהרה על מלאכת היום, עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מנין, ת"ל מתלילה מה

פרק פ. השבת בארצות הצפון

יחדו בצפון (הו בצפון וזו בדרום), אין החמה זורחת ושקיעה ככל יום. ובציר עצמו ששת חודשים יום וששה חודשים לילה מתעוררת כמוכז השאלה כיצד יש לחשב במקומות אלו שבת ומיעד. והנה על עצם קיומה של תופעה זו ידעו קדמוניו וכתבו אותה:
 רבינו סעדיה גאון בפירושו לאית לז, יט. (י"ל ע"י באבער פארס הרני"ט) מפרש הפסוק אי"ה הדרד ישכן אור וחשך אי"ה מקומו, וכתב "ואם כן תהיה השנה שם (בקצה הצפון והדרום) יום אחד ששה חודשים יום, וששה חודשים לילה, ועל המקום הזה כלומר מקום עמדה אור השמש ששה חודשים ותחשו ששה חודשים, אמר איה דרד ישכן אור ונוי" ונבאר שם באריכות סבת הדבר. ובתעורת שם מביא דהרשב"ץ מביא רמב"ם בפ"י האבע"ץ דמביא פ"ה ב"ש הגאון. (פירושו של ר"ס"ג בספיק איה דרד ישכון אור מוכרח בספר העברו ומבא גם בפ"י הרמב"ץ).

ובמל"ל יופי שם כתב: "ישכון אור" פ"י הגאון רב סעדיה על מקום שיש בארץ שהוא אור כל השנה חוץ מיום אחד והפכו מקום אחד כלול חשך חוץ מיום אחד וזהו חושך אי זה מקום?
 וכ"כ ב"ר"ג שם: "אי"ה הדרד ישכן אור וחשך אי"ה מקומו", הגאון רב סעדיה פירש אי"ה הדרד ישכן אור על מקום שיש בארץ שהוא אור כולו חוץ מיום אחד והפך הדבר המקום שיהי האור שמה חצי שנה, אי"ס שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים.

ובאיוב פרק כו פסוק י': "חך חג על פני המים עד תכלית אור עם חשך", בפ"י משפט צדק, ובספורנו, חק חג, הגביל במהגה, עד תכלית אור עם חשך, וזה מקוטב הצפוני עד הקוטב הדרומי שהוא החלק הנגלה מן הארץ. והחת שני הקוטבים נמצא תכלית אור עם חשך, כי שם בהכרחי ר' חודשים לילה שהשמש בהם תחת האופק. אבל לא יתרחק

פרק פ'. נדרי מהלך דשמש באזור הצפון שמירת שבת

מאת

הרב זלמן מנחם קורן

שלם, ואח"כ תשקע אך תישאר עדיין סמוכה לאופק, ואז תיקף את האופק כסיבובים. שלמים. אך ילך ויפתח, עד שבתקופת שבת תהיה בגובה 23 מעלות מתחת לאופק. אך כל זה הוא לעומד על נקודת הצייר עצמה. בנקודה זו אין ישוב בני אדם ואין כל כך נפק"מ. לדינא ביחס לעומד שם. אך העומד במעלה רוחב 80 (במרחק עשר מעלות מן הציור), יראה מחזה אחר. לגבי אדם זה, אף כי אין זריחה ושקיעה, מ"מ לגבי משנה השמש את גובהה ברקיע, כוללת: באחד בתקופת המזג השמש תגיע השמש ברגע מסוים של היום לגובה 33 מעלות מעל האופק (10 + 23) וזו תשעה המבונה תצוה היום. ולאחר שתיים עשרה שעות חוד עד גובה 13 מעלות מעל האופק. (תצוה "לילה"). כאשר תהיה השמש בנקודה הגבוהה ביותר, דהיינו ב"תצוה היום", תהא ברזם. ובתצוה הלילה בצפון. כל זאת בתחילת תקופת המזג המש. אולם אח"כ תוד השמש מעלה אחר מעלה עד שבאחד הימים תגיע בתצוה הלילה באופק הצפון וכימים שאח"כ תשקע סמוך לתצוה ותוד אחר תצוה בתקופת השיר תראה שם השמש בתצוה היום בגובה עשר מעלות מעל האופק ובתצוה הלילה עשר מעלות מתחת לאופק בצפון. (באותם ימים יראה אור השמש גם בתצוה הלילה). היום הקצר ביותר הוא שם כאשר השמש זורחת סמוך לתצוה היום ושוקעת מיד אחר תצוה. ובימים תחילת תקופת שבת שהוא שם אמצע הלילה הארוך. תתקרב השמש "בתצוה היום" האסטרונומי עד 13 מעלות מתחת לאופק. ובתצוה הלילה האסטרונומי תוד עד 33 מעלות מתחת לאופק.

על פי האור זה (אשר פורט בהדפים לכל המתמצא בנושא זה) נראה ברור כי חלוקת הימים באזור הקוטב תלויה בהחלט בהופעות אסטרונומיות (אם כי לא זריחה ושקיעה ממש) ולא בשום קשר לזמן ולשעות.

ראשית אברך דין הלילה הצפוני, (ותורף), כידוע עלות השחר נחשב ליום גמור. עלות השחר חל ברגע שאור החמה נראה (אף שגוף החמה עדיין אינו נראה) לפיכך ברור שהלילה מספיק כאשר מתקרבת השמש לאופק מספר דקות או שעות לפני תצוה היום האסטרונומי. על פי המקובל במסוקים האחרונים חל עלות השחר כאשר מגיעה השמש לגובה 18 מעלות מתחת לאופק בקיורב"י. תנאי זה מתקיים בכל הארצות עד קו הרוחב 85 מעלות רוחב צפוני בכל

44 בערך מספר המעלות של עה"ש יש עוד כמה שיטות. לדוגמא נקסתי 18 על פי מה שפסק בי"מלמד להעלה" יש פוסקים 198 מעלות ויש עוד שיטות ותיין מספר "זמני היום בחלכה" מאת: פורס יהודה לוי (נידווק השכ"ז) ועוד.

בתו"ש ובשערים ולעיל העיר כ"מ לענין שישי חזיב גברא של שמירת שבת מבהינה זמן בלי מקום. וא' מהראיות היא ששמירת שבת באזור הצפון במקום שאין זריחה ושקיעה אפשר לקיים רק מבהינה זמן של כ"ד שעות.

אכן באמת גלענ"ד כי אף אם השבת אינה תלויה בזמן אלא בספירת ימים ממש, מכל מקום הייבים לשמור את השבת בארצות שמעבר לחוג הקוטב (ס"ז מעלות צפונה מקו המשווה) מטעם שאבאר להלן.

והנה אם נביח שיש לשמור שבת באזור הצפון על פי שעות (כ"ד שעות ליממה), תתעורר כמובן השאלה באיזה אופן יש למנות את השעות דהיינו מתי להתחיל יום. ובתפארת ישראל כתב שימנה לפי שעות המקום שבא משם. וזאת על פי הנחתו (שהיא גבוהה ביחס לנקודת הקוטב כלכל) שאין שום סיבה להתחיל המנין בשעה זו או בשעה אחרת. והרי שלמה גורן במאמר שכתב ב"מתוניים" ק"ד. פסק שימנה מתצוה הלילה עד תצוה הלילה יממה. מפני שבמקום הקרוב ביותר שיש בו עדיין יום ולילה, יתחיל הלילה דקה קודם תצוה ויסתיים דקה אחר תצוה (שהרי ככל שיונע האדם צפונה תקטן בקיץ מדה הלילה יש מקום שיהא הלילה שעה. מתצוה קודם תצוה ומתצוה אחר תצוה ותפנה ממנו יתא אורד הלילה הצי שעה. ויש מקום שיהא הלילה שניה אחת ותפנה ממנו לא יהא לילה כלל). כח"כ יש למנות את היממות בתורף (הלילה הצפוני) מתצוה היום האסטרונומי. ויש להעיר כי אין מקום לזה בנקודת הצייר עצמה אלא בארצות הסמוכות לה. כי בנקודת הצייר אי אפשר לדבר על על תצוה כלל. כי היא במרחק שנה מכל מקום שיש בו ימים מסודרים. ולעומד מימינו תצוה קודם בשתיים עשרה שעות לעומת העומד לשמאלו. והעומד על הצייר עצמו עומד בבת אחת על כל קווי האורך כמובן, ואין אצלו שום חוס לשעה על פי חכמתו.

ואכן אף שבעיקר הדבר רואה אני את דברי הרב ר"ש גורן, איני רואה את נימוקו כי מאין לנו שזמן שבת תלוי במקום קרוב. והנראה הוא שיש חשבון עצמי לכל נקודה באזור הצפון פרט לנקודת הצייר עצמה וזאת על פי מה שיבואר להלן.

וכדי לברר שאלה זו יש לדעתי צורך לתאר את מהלך השמש בצפון כפי שהוא (כי לרבים אין העניין ברור). העומד על הצייר עצמו רואה את השמש מקיפה סביב שלם בשמים בגובה אחיד. אלא שמיום ליום משתנה הגובה. באחד בתקופת המזג רואה הרואה את השמש בגובה 23 מעלות מעל לאופק, ואח"כ תלך ותוד. וכיום אחר בתקופת השיר יעמד מרכז השמש בדיק בכו האופק. וככה תעשה סיבוב

באשר ליום הצפוני נראה בבירור שכנגד שמחהוילת השמש לעלות מיד הוא יום חדש וכל עוד היא יורדת משתייד הדבר לאתמול. ויסוד הדבר הוא בדברי הנרי"א בשי"ע א"י סימן רס"א והרב בעל התניא בסדרוד בהלכות ספירת העומר, אשר פסקו שבאירצות צפונית. בהן אין השמש יורדת הרבה ממתח האופק. (כפי שהיא בהרבה מערי רוסיה) ואורה נראה כל הלילה. חל עלות השחר מיד עם חצות הלילה. והנה זה ברור שכמות האור מספקת שם לומר כבר מהחילת הלילה, עלה השחר, כי אין התמה יורדת כלל עד 18 מעלות מהחמה לאופק כל הלילה. ומת שפסקו הם שעה"ש הוא בהצות הוא בלי ספק מפני שכל עוד יורדת השמש משתייד הדבר ליום אהמול ומשמחהוילת לעלות מתחיל יום חדש נמצא בברור שבכל מקום ישוב הנמצא מצפון לחוג הקוטב יש הופעת מקומות הנורמות ליום ולילה ולא חלוי הדבר בשעות.

ימות הלילה הצפוני. וגם צפונה מזה ברוב הימים¹⁾. ובאותו רגע מתחיל יום גמור על פי דין תורה. אלא שיש לחקור מתי מתחיל שם הלילה ונראה בברור שמיד אחר "חצות היום" מתחיל שם הלילה שהרי אחר שקיעת החמה לדין אף שאור השמש נראה מיד מתחיל ביה"ש. ועם זאת ג' כוכבים בינוניים מיד לילה אף שלא ירדה החמה 18 מעלות. (וזה לשיטת ר"ח). וא"כ נמצא שעד חצות, כל עוד השמש עולה ומתקרבת לאופק, חא"י יום. אך אחר "חצות היום" מיד כשמחהוילת לרדת ביה"ש. ואם נראים ג' כוכבים בינוניים, מיד לילה. כל זאת ביחס ללילה הצפוני.

1) למעשה אין ישוב צפונה ממעלת הרוחב 85 מעלות. העיר המריסט בצפון נורבגיה נמצאה במעלת הרוחב 70.6. בצפון גרינלנד מצויה העיר אנמק. אך גם היא דורשת למעלת הרוחב 80.

פסקי סימן רנב תשובה ה' 9

ונראה שזה שלא קרא ק"ש כבר ניטל מלותו ואינו יולא כשקורא בנוקוס אחר שלא תשכח שם, וכמו שכחתי לפני חמץ וי"ב:

הנני יודיך ד"ש וסוכך אברהם מרדכי אלטר (תע"ב)

סימן רנ"ג

פסקי סימן רנ"ב

עזריהו ד' שמיני ח' רמב"י ירושלים.

...קבלתי ממכתבך ונחאחר תשובתי מפני קדושת הומונים:

נסתפקתי כבר בענין הטובע לכמה פרטים, למשל בני שמדרייל

אחר יו"ב, ואח"כ עף במלוא פרחא או כלייר למקום שטודנו יום, אם עטש כרת כשאל שם, וכן אחר יציאת הכוכבים בשביעי של פסח (בא"י) כשפורח למקום ששם עוד החמה ארחת, אם חייב כרת באוכל שם חמץ:

ונראה כיון שכבר קיים מ"ש מערב עד ערב תשכחו שבחכס, וכן עד יום אחד ופסחים לחודש בערב, איך מן התורה איש מחיוב יותר:

וראיתי בחיבור שלך ספק כזה כשלא קרא ק"ש בזמנו והוא עף למקום שנמשך שם זמן ק"ש:

למסתפיקנא במדינת הלפוניוז כמו בעירט דאנניג או קא

פענהאנגען וטאקאהאלס וכדומה ששם בכל חודש יוני ויולי לילה כיום יאיר, ולכל הפחות גם בחלות הלילה יכול להכיר הסוכך בין תכלה ללבוך, מתי זמן ק"ש וספלה וליית ושבת, כיון שאין שם לילה חמש כלל רק עוף א' א':

ולכאורה יש להסתפק ג"כ במי שקרה לו שיבא בקץ סמוך להנארדפאל, ששם יש איזה חדשים רלופים 'בקץ' יום חמש, ודווחים המחה מקפח

7 א) **הנה** בענין חילוק המקומות, כי יש חילוק גדול בין השוכנים בחורח העולם להשוכנים במערב העולם, כדאי כ"א נדון לפי מקומו ושפתו ישי' בבטל

המאור ר"ה (כ'): ובחזרי ח"ב (ס"ו ב'). וכמ"ש בת' הרדב"ז ח"א (ס' ע"ז) דע"ז נאחר שבת הוא לה' בכל מושבותיכם, ויע' בזה"ק ויקרא יוד ע"א בספרא דרב המנונא, דהא כל ישובא מתגלגלא בעיגולא כדדוד, אילן לתתא ואילן לעילא כו', וע"ז איש אחר בישובא דר נהיר לאילן תשך לאילן, לאילן יומא ולאילן לילא, ואיש אחר דכולא יומא ולא אשכחא ביה לילה בר בשעתא חדא זערא יע"ש יע"ש ב"ב (כ"ה): עולם לקיבא הוא דומה, ובתוס' ע"ז (ח"א), ד"ה כדדוד מירושלמי ובמדבר רבא פ"ג הקריב קערה ע"ד היס שהיא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה:

והנה לכאורה איך ק"ל קרב על כל הלבוך כולו, אם יש חכמי דרים באמריקא, אשר עדין אלול לא הגיע זמן הקדבה, גם הוא לילה, וכמו"כ להיפוך במטרה, וכן השולח חטאתו ממדינת היס מקריבין אותה בחוקת שהוא קיים, ישי' גיטין (כ"ח) אם לא שנאמר דאזלין בחר המקום שהקרבן קרב לא בחר הנוקוס של בעל הקרבן, ועי' בש"מ חסד לאברהם א"ח (ס' ל"ה) באחד שנסע לאמריקא והניח חמץ בביטו, ומכרו במקום שהי' שם קודם השעה ה' כד"ת, אמנם בזמן ההוא שהוא זיינגען 10 באומו מקום שהי' הוא שם, כבר הוא לילה בביתו בארצות איראפא במקום אשר החמץ מונח שם, והשיב דאזלין בחר המקום אשר הבעל החמץ עומד שם, אמנם בש"מ שונג יר"ם (ס' ל"ז) השיב על כנון דא בש"מ האקלימיס דבחר מקום כחמץ אזלין לא בחר הבעלים

הסכמות

בקטנים שהחורה הסירה שלא יעשו הכנים קטנים מלאכה לדעמינו וברזונינו וכמו שמש"ה בשבתא עכדו ובהחמו, ויע"ש בח' הרשב"א לשבת קרי"ג: ובח' הרי"ם א"ח: **גם** מה שהביא קושי' מחולא כלאים כנגדו פשטו כו' והלא לריך הנאה [כמ"ש החס"ם נדה ס"א]: והרי"ם כלאים פ"ט ח"ד דליסור הלכנת כלאים לא שייך כלל נאם איש נהנה מלבישה] ונפשו של אדם קן מאיסור וכו':

איך כל מחלולת אסורות ואיסורי ביאה ישי' נפטרים מהאי עממא, ומאיט רק דפטור לשלם באכילה, וגם שם יש חילוקים במה קן כמו שז"הא בכבודות (דף ל"ז) **אברהם מרדכי אלטר.**

באסיפת, מועצת חכמי התורה של אנרי במדינת יו"ד אלוו ת.ר.צ.ו. **ברנה** על שלום ארץ ישראל העומדת על הפרק במי כלל ישראל—היה בסוג להשגת ממלכת בריטיא לחלק את אי לגרים, ונחלק קטן ממנה—וגם נלמי ירושלים עי"ק—תוסד מלוכה ישראלית—שנו בבקשה לכ"ק אדמו"ר מרן הגס"ק רשכנה"ג שליט"א להביט דעת קדשו דעת מרה"ק, והשיב כ"ק שליט"א חלה"ק: **דאם** קטן משן דך ארויסלפרענג פון פשט פון פסוק אין יולא קאפיטל ד': וקבצתי את כל הגוים והורדתיים אל עמק יהושפט ונשפתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פורו בנים ואת ארצי חלקו (*):

במדינת, הכנסיה הגרולה' השלישית במדינת יו"ב אלוו ת.ר.צ.ו. קרא כ"ק אדמו"ר מרן שליט"א בחיל ולה"ק:

עם סי' חוקו ונחוקה, מיר לעכטן היינט אין שווערט לייטען פאר יודען, די טעם איז אז יעדער יוד זאל דך מחוק דין מיט די ווערטער פון דוד המלך בעת דער מלחמה מיט עמלקין ווען מ'האט ב"י איהם לונגענימען אין קלג אלץ וואס ער האט פערמאגט די ווייכער מיט די קינדער שטייט דארט ומלך דוד מאר ויחזק דוד כפי אלקין אין סא"ז טאקי אזוי געווען דוד המלך האט אלץ לויקענעריגען:

עם סי' חוקו ונחוקה, יודען ווייסען אין גלויבען אז די האכען ניכט מעהר ווי איין בורא עולם, השי"ת ווייסט אז ער האט נישט מעהר ווי איין פאלק יודען: **את** סי' האמרם היום וה' האמירך היום, דאס איז דאס איינציגע מיט וואס א יוד דארף דך מחוק דין, מ' דארף גלויבען אין השגחה פרסית אין א לייט פון גסיומת **אין** פערשטעלעכער, מ' דארף א וועקווארפען שגחה חסד ווי אין פסוק שטייט איש את רעהו יעזור ולאחיו יאמר חוק:

איך חייב א כתיבה וחתמה טובה אלט שלוחים אין אלט משלמים, אז מ' זאל אכט דין ט הערשען בשורות טובות ביים כלל ישראל אמן:

י' והה"צ מאדריגער שליט"א הראה ל' הילקוט שמעוני ישי' מ"ס מין שראתה לין שגליות מתכנסים וכל ישראל והשמים והארץ שמחים והיא אינה חכרת התחילה **אשרם** ונאמר לין עובדי ה' וה' שכחתי, אי"ל יש כלה בלא חופה שאי סביב עיניך וראי וגו'. **יעי' בת'** אכ"כ יו"ד ס' מנ"ש ש" מה שכחתי שאם יומן רשות לכולם לעלות לא ישי' שבעה כו', **וב' העיר** שנס' אהבה וינתן כ' דאפי' ברשות אסור, דברי דרשה הם, ואלף כיוולא בהם לא יחו ד' רשי' שמקומם, והגאון מוהרי"ל בעלמו לדינא לא הי' ח מפרשי':

ספר פסקי תשובה

הנה"ל ל' אברהם פ"ז ע"ה רוק אווסק' 333

מקום כל האופק סביב מזרח דרום מערב
לפני ואחרי יתנהג הישראלי הבא לשם ו:
יש שימך אחר יש לו, דבש השמש
מקף חכל הד' רוחות כל כ"ד
שעות, איך כל הקפה אי' ששעשה השמש,
 ידע שהוא יום אחד, ואם יבא שמה למשל
 ביום א', ידע שהקפה השניעית ששעשה
 השמש הוא יום השבת:
ואע"פ שזמן שחרית וערבית שלו לא
 ידע, וע"ז לא ידע ג"כ מתי
 זמן

סכפלים, והוא ג"כ כדברט הנ"ל, ויפיע בש"מ בית יחזק אבה"ע ח"ב (סי' י"ג)
 ובמפתחות, אמנם בק"ל י"ל דאנשי המעמד היו שלוחי כל ישראל ושאי"כ:

ייעוי במנחות (ס"ח), והרחיקים מותרים מחלות היום ולהלן, וכי הרמ"ל בפי"ח
 ולכן לריבין אנשים שישמרו חלות יום ירושלים, לא חלה אותן המקומות ישי"ש
וכתי"ב, ויש להסתפק בשוחט פסח על החמץ שבביתו ללד מערב העולם אשר במקום
מתוך לא הגיע עוד זמן חלות היום, וישי' סנהדרין (י"ד), פשיטא סומכין בארץ וגומכין
 במ"ל כו':

ייעוי בש"מ אכן יקרה מהד"ק אר"ח (סי' י"א) בדבר אם ילא אחד המיירוס
 מניברלטר לסבוב את הארץ הלך וכסע המעריבה דרך ים האטלנטי שאז אם
 כלם נביעו לסבוב הכדור נגרע לו יום אחד, ולנגד זה אם ילא מניברלטר הלך ונאסע
במזרח, אז יתוסף אללו יום א' ומתי ישבות שבחו ישי"ש, ויפיע בס' טורה שלמה
 פ"ח פ' בראשית (סי' מ"ג) ובהשמועה שחקר באדם ההולך בבה"ב בספינה או במגדל
 הבורח ממערב למזרח שהיום הולך וחסר, אם כבואו למקום שהוא לילה עליו לשבות
 עוד חספר שעות עד כלות כ"ד שעות, כי אר"ח חייב לשבות מעלי"ט שלם ואינו תלוי
 במקום או לא, ישי"ש ובח' חבלים בנעימים ח"ד (סי' ג') שנחלקו בוה, וישי' בס' נחל
אשכול ה' ט"ב ט"ז ע"ד מנהג קהלת שטוקהולם באוכלים ב"ח תמוז ב"ב וח"י שעה
אחר חלות אם כי עוד היום גדול דפוסקין ימים ע"י סביבות השעון כ"ד שעות, וישי'
 בס' מור וקיעה אר"ח (סי' שמ"ד) דאיתן בנטיעם תחת קוטב שהיום מתארך חדש וב'
 חדשים ויש שעה חדשים, יש למנוח וי"ז ימים של כ"ד שעות שוות שלטו:

והנה כל קוטב שאלות אלו היא, אי מניין ליום חמים, סביבות השמש, או אף אם
 לא השכה השמש אחרי שיודע הוא שכבר כלו כ"ד שעות מתי או נחשב ליום
אחר, וישי' ירושלמי כחובות (פ"ב) באשכנחי דרבי דתלי לין יומא עד אחר שהדליקו
בגד כנר קרא גברא ושירין מניקין במא חיללו שבת עד שילאה ב"ק, הנה שחששו אף
 שלא השכה, אבל י"ל דש"ה שלח ה"י סבטי"א כ"א ניסוי, גם לא לכל העולם בולו כ"א
לאוטו מקום, וישי' סנהדרין (כ"ט): דבשר היווד מן השמים אינו בגדר פקר ישי"ש
וכד"ק מלכים [ב'—ד'] מביא חוספתא דשמן עפ"י גם אינו חייב במעשר וישי' מנחות
(ס"ט): חמין שירדו בפנים ובחום' שם, וישי' פקדי דר"א (פרק ג"ב) ער"ש ה"י וראה
 יושע בנרמן של ישראל שלא יחללו את השבת כו' מה עשה יהושע פשט ידו לאור
השמש ולאור הירח ולאור הכוכבים והוכיר עליהם את השם ועמדו כל אחד ואחד כ"ד
שעה עד מול"ש ע"כ, נראה דתלוי בסביבות השמש, אבל י"ל דש"ה דהעמידה
השקיעה ט"ח או שיה בכל העולם כולו, וישי' ח"ש המהר"ל ז"ל בהקדמה ב' ל"ס
בטרוח ה' ובח"ג ח"ב פל"ה, [אולם מה שחקר בס' המהר"ל בנ"ס שפעשה לחוקיהו, אם
 ה"י לכל העולם, או רק לו לבדו, פלא דמפורש בסנהדרין (נ"ז), ארבע פסיעות מאי היא
ישי"ש] וישי' ב"ה"ק פ' בא (דף ל"ח), ותנא הוה נהיר ליליא כיומא דמקופה דמתח כ"ר
ס"ד וליה כיום יאיר כחשכה כאורה ע"כ, ואי נימא דתלוי בסביבות השמש איך אי"כ
 אכלו

גם נ"ל שראשון להחפלה שחרית וערבית
 ולומר מעריב ערבים ויולד אור,
 אע"פ שלחן לילה כיום יאיר, אפי"ה הן לפי
 מקומן אומרים כך:
אבר במדינתם לפניות כעירט וכדומה
 עדיין לא ידענו מתי זמן ק"ש
 ושבת, והקב"ה יאיר עיניו במחור מורטו
 לשמור ולפסוק, (תפארת ישראל ברכות
 פ"א מהג"ל מהר"ר ישראל ליפשי):

סימן רנד

מקרא דומי אח"ך עמך ילפינן חייך
 קודמין לחיי חברך:

נסתפק זקני הקדוש ז"ל אם יש ביד
 א' קיומן של מים שאינו לריך

לו, ויש ב' נמאים שאם ישו שניהם ימותו
 נביהם, ואם ישנה א' יגיע לשוב, נראה
 לכאורה שר"ך לחלק לשניהם דלא שייך
 טעם דחייך קודמין, עכ"ל קדשו א):

נסתפקתי אם י"ה א' הובב וא'
 שוגא, אי שייך כי היכי
 לניכוף ליריה כחאמר חז"ל ב"מ (ל"ב):
 אוהב לפרוק ובוטא לטעון, מזה בשוגא,
 כי היכי דליכוף ליריה, אף שבפריקה מזה
 יומר

אכלו הפסח ישי' פסחים (מ"א): בלילה הוא נאכל ביום לא, וישי"ש בהגה"ה נט"ז
 אורה דכתיב נימא הא דארז"ל בשר דהיו קלה שמלו בלילה ההוא והלא אין מלין בלילה
 ע"כ, ולא זכר פסח מזה ומרור מה תהי' עליהן. — והנה י"ב חדשי המטול מנחה
 ושורה ימים ולילות, אם כי לא שמשו המזלות, — וי"ל מרפ"ה בעלומה השמימה, מס
 ה' דינו לענין זמן ק"ש ותפילין ושבת, וישי' סוכה (ה'). לא פלה משה למרום: L

י"ד במהרש"א ב"מ (ס"ב) שכ' ונראה לפי הדרש דר"ע דאם ה"י הקיומן של מים
 של שניהם דמורה ר"ע לבי"ה דשניהם ימותו ואל יראה כו' ואפשר דהייט
 ששמח כדאמרין דמאי חיה דמחא דידך סימך טפי עכ"ל—והנה עיקר דרשא דר"ע דעמך
 שמשע שיהא הוא טפל לך, ישי' בתום פ"ז (ו') ד"ה והשחא, וי"ל מירושלמי כוכב
 בתום קידושין (כ'). ד"ה כל, דמי שא"ל אלא כו' אי לריך למוסרו לפנך מדכי' כי
 עוב לו עמך, וישי' יבמות (ל"ח): דדיק מדקחמי יתלוקו יורשי בעל עם יורשי אב אלמא
 יורשי אב עיקר וישי' בתום יבנים ליומא (פ"ה): ד"ה השונה, ובר"ש במ"ס ספרות
 (פ"ז ח"ד) ובהגהת חיימן פ"ג מה' מ"ח:

י"ז בא"ס ב"מ (ס"ג) ש"י חטטן א' חטן מחברו ושמה מחברו ממ על ד"ז חייב
 בריני

מרנן ורבנן מנהלי ראשי ומחזיקי הישיבה הק' אהל תורה דבאראנאוויץ

- הצדיק הקדוש הרב ישראל יעקב לובטשאנסקי זצוקלה"ה
- הקדוש הרב צבי הירש גוטמאן זצוקלה"ה ובתו מרת בלומה ומשפחתה
- הקדוש הרב ליפא גוטמאן זצוקלה"ה
- הקדוש הרב משה בן ציון גוטמאן זצוקלה"ה
- הקדוש הרב חייקל סופר זצוקלה"ה, עלה על קה"ש בשחיטה השני' שהתחילה
- מחרת יוה"כ פ"ג וארכה ח' ימים, בתוך ארבעת אלפים קדושי באראנאוויץ הי"ד
- הקדוש הרב לייב גאווע זצוקלה"ה ורעייתו הרבנית פריידל
- וילדיהם אלי, בתי, פייגעלע ורבקה
- הקדוש הרב דוד ראפאפארט זצוקלה"ה מחבר ספרי צמח דוד ומקדש דוד
- הקדוש הרב חיים צבי לידער זצוקלה"ה
- הקדוש הרב ישראל גארסקי זצוקלה"ה
- הקדוש הרב יוסף דוב זעלדעס זצוקלה"ה
- הקדוש הרב הענאך קאפלאן זצוקלה"ה
- הקדוש הרב מענדעל גאלדבערג זצוקלה"ה, עלה על קדושת השם שושן פורים התש"ב
- בתוך אלפים ושמונה מאות קדושי באראנאוויץ, הי"ד.
- הקדוש הרב שלום דערעטשין זצוקלה"ה, עלה על קדושת השם שושן פורים התש"ב
- בתוך אלפים ושמונה מאות קדושי באראנאוויץ, הי"ד.
- הקדוש הרב יחיאל ראבינאוויץ זצוקלה"ה
- הקדוש הרב אשר באיארכסקי זצוקלה"ה, חמותו הרבנית דבאראנאוויץ
- ורעייתו מרת שרה יענטע ווייצעל-בארארכסקי, וגיסתו מערע ווייצעל
- עלו על קה"ש בתוך ר' אלפים קדושי באראנאוויץ בשחיטה שהתחילה מחרת יוה"כ פ"ג
- וארכה שמונה ימים, הי"ד.
- הקדוש האדמור"ר מסלאנים הרב שלמה וויינבערג זצוקלה"ה
- הקדוש הרב זאב וויגאדסקי זצוקלה"ה ובני משפחתו הקדושים, הי"ד.
- הקדוש הרב ניסן שיינבערג זצוקלה"ה, עלה על קה"ש שושן פורים התש"ב
- בתוך אלפים ושמונה מאות קדושי באראנאוויץ, הי"ד.
- הקדוש הרב יודא שיינבערג זצוקלה"ה
- הקדוש ר' זימעל קושניר זצוקלה"ה
- הקדוש ר' יהושע איזיקזאן שוטר בני ישראל המוכה ומענה למות ביחד עם עוזרתו
- מרת מינאווע על חסותם על זקנים חולים וילדים, שושן פורים תש"ב הי"ד
- הקדושים מאות בחורי תמד תלמידי ולומדי הישיבה הקדושה
- שנהרגו ושנשחטו ושנשרפו על קדושת השם הי"ד

אדן אל תכסי דמם

חשב לשכנינו אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'
 יהי שולחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש החשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד
 המעד שפך עליהם זעמך חרון אפך ישיגם התי סירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב
 כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספור ואני עני וכואב ישועתך אילקים תשגבני.

זכרה אילקי לטובה נשמת אמנו מורתנו הרבנית
 מרת מיכלא בת אאמו"ר הרב מאיר אטלס זצוקלה"ה
 נאספה מפני הרעה ושחל"ה פורים התרצ"ח

מסכת פסחים

אור לארבעה עשר

- (א) דף ב'. למחשיך ובא [כשמתחיל להחשיך] קרא לילה והא קיי"ל דעד צאה"כ יממא הוא. וזה נוחא לשיטת ר"ת דעד סוף שקיעה הוא ודאי יום אף שכבר התחיל להחשיך מתחלת שקיעה, אבל לשיטת הגאונים דתיכף מתחלת שקיעה הוי בהש"מ דהוא ספק יום ספק לילה מאי פריך, דהא שפיר אפשר דהוא לילה מיד כשמתחיל להחשיך. וצ"ל דקושיית הגמ' דמקרא משמע דהוא ודאי לילה ובין השמשות אינו אלא ספק.
- (ב) דף ג' דעד צאת הכוכבים יממא. ויש לחקור בהא דמצאת הכוכבים הוי לילה אם הכוכבים עצמן הן הלילה או שאין הכוכבים אלא סימן וראי' שהוא לילה. ונ"מ למ"ש בשיטה ב"ב נ"ו דמשו"ה בשתי כיתי עדים המעידים כל כת על שבעה אחת מיקרי חצי דבר משום דהשערות עצמן הן הגדלות אבל בעדי חוקת ג"ש החוקה אינה אלא ראייה שהיא שלו, ולפי"ז אם באו ג' כיתי עדים כל כת מעידה על כוכב אחד אי מיקרי חצי דבר, ויש להביא ראייה ממצ"ב דהכוכבים נבראו ביום רביעי וכתוב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד אלמא דאפשר להיות לילה בלא כוכבים כלל.
- (ג) תוד"ה אור לארבעה וכו' מבשאר איסורי הנאה שלא הצריכו לבערם. וקשה דהא כל איסורי הנאה טעוניהן קבורה מחשש תקלה שלא יבא ליהנות מהן, וה"נ חמץ טעון בייעור מה"ט. וצ"ל דכונת קושייתם היא מבדיקה, דבחמץ היא מצוה בפ"ע ומברכין על הבדיקה, אשילו לא מצא כלום בבדיקתו לא הוי ברכה לבטלה.
- (ד) ע"ב תוד"ה אי פשיטא לך דאנפשות קאתי. ומשמע מדבריהם דבאב על הבן פשיטא לן דאינו בא על נפשות, ובאחר פשיטא לן דבא על נפשות. ולפי"ז אינו מבואר כאן איך הדין

היכא דמספקא לן אם בא על נפשות או לא אם מותר להורגו, ואף דלשון הגמ' ואי מספקא לך לא ניתין להצילו בנפשו, אבל לפי המבואר בתוס' כונת הגמ' דמספקא תלינן בודאי שאינו בא על נפשות וביומא פ"ה יליף דפיקוח נפש דוחה שבת מק"ו מבא במחלת דמה רציחה החמורה נדחית מפני פיקוח"נ שבת לא כ"ש, ומוכח מזה דהריגת הגנב מיתקריא רציחה ולא אמרינן כיון דכתיב אין לו דמים אין זו רציחה כלל, דא"כ א"א ללמוד מזה דרציחה נדחית מפני פיקוח"נ, אלא ודאי דהיא רציחה רק נדחית מפני פיקוח"נ, ואף דבכל דוכתי אין פיקוח נפש דוחה רציחה, היינו משום דמאי חזית דמא דירך סומק טפי, וכפירש"י סנהדרין ע"ד, דליכא פיקוח נפש כלל, כיון דע"כ נפשו של ישראל אבודה ושמא נפש חבירך חביבה לפני המקום יותר מנפשו, אבל בבא במחלת גלי רחמנא דנפשו של בעל הבית חביבה יותר מנפשו של הגנב, וכיון דליכא טעמא דמאי חזית איסור רציחה נדחה מפני פיקוח נפש, [מכאן קשה למ"ש בכ"מ בהלכות יסודי התורה פ"ה דאפילו היכא דליכא טעמא דמאי חזית יהרג ואל יעבור] ופריך שם בגמ' אשחון ודאי ספק מגלן, ומשמע דדין מחתרת אינו נוהג בספק רק בודאי. וי"ל דלפי דמסקנא דיליף מקרא דגם ספק פיקוח נפש דוחה אפשר דה"ה במחלת נדחה גם מפני ספק פיקוח"נ. וי"ל לאידך גיסא כיון דשרייתא דמחלת היא משום דליכא טעמא דמאי חזית, דנפשו של גנב אינה חשובה כנפשו של בעל הבית, דהא אינו אלא בבא על נפשות, אבל אם בא על ממון הרי איכא למימר מאי חזית ואין כאן הצלת נפש כלל כמו בכל דוכתי לענין רציחה, וא"כ איכא ספק פיקוח"נ גם בגנב. אלא דעדיין י"ל דבעה"ב הוא ודאי פיקוח"נ ובגנב הוא ספק ומוטב לתפוש את הודאי ולהניח את הספק, כמו שפיר' רש"י בחומש פ' מקץ גבי בנימין, וכן כתב בכ"מ פ"א מהל' רוצח בשם הירושלמי אלא דבסמ"ע סי'